

ICIP WORKING PAPERS:
2010/05

La participació de les dones en els processos de pau. Les altres taules

María Villellas Ariño

INSTITUT
CATALÀ
INTERNACIONAL

PER LA PAU

La participació de les dones en els processos de pau. Les altres taules

María Villellas Ariño

Institut Català Internacional per la Pau
Barcelona, Maig de 2010

Gran Via de les Corts Catalanes 658, baixos · 08010 Barcelona
T. +34 93 554 42 70 | F. +34 93 554 42 80
recerca.icip@gencat.cat | <http://www.icip.cat>

Editors

Javier Alcalde i Rafael Grasa

Consell editorial

Pablo Aguiar, Alfons Barceló, Catherine Charrett, Gema Collantes-Celador,
Caterina Garcia, Abel Escribà, Vicenç Fisas, Tica Font, Antoni Pigrau,
Xavier Pons, Alejandro Pozo, Mònica Sabata, Jaume Saura, Antoni Segura
i Josep Maria Terricabras

Disseny gràfic

Fundació Tam-Tam

ISSN

2013-5793 (edició online)

2013-5785 (edició en paper)

DL

B-38.039-2009

© 2010 Institut Català Internacional per la Pau

Tots els drets reservats

L'AUTORA

María Vilellas Ariño és investigadora en el Programa sobre Conflictes i Construcció de Pau a l'Escola de Cultura de Pau de la UAB. Ha fet recerca de camp a Haití, Sri Lanka, Nepal i Índia. Des de 2002 ha estat co-autora de l'informe anual *Alerta! Informe sobre conflictes, drets humans i construcció de pau* publicat per l'editorial Icaria. És llicenciada en Ciències Polítiques i té un màster en Dona, gènere i estudis de ciutadania.

RESUM

Aquest text manté que l'absència de les dones en els processos de pau no pot ser justificada al·ludint a la seva suposada manca d'experiència en el diàleg i la negociació, sinó que obeeix a la manca de voluntat per a incloure-les-hi. Les dones tenen una àmplia experiència en processos de diàleg. Han estat capaces de liderar experiències de diàleg en molts contextos de conflicte armat i postbèl·lics, però hi ha hagut una manca d'esforços deliberada per a integrar-les en els processos de pau formals. Després de presentar el marc de la investigació, el text aborda la implicació de les dones en la construcció de la pau i analitza el paper jugat per elles en els processos de pau, especialment en els casos de Sri Lanka i Irlanda del Nord. El text conclou afirmant que com que els processos de pau estan tan imbuïts pel gènere com els conflictes armats, les dones hi han de ser incloses i la perspectiva de gènere ha de guiar-les.

Paraules clau: processos de pau, gènere, estudis feministes, resolució 1325, participació de dones.

ABSTRACT

This paper argues that women's absence in peace processes cannot be explained by their alleged lack of experience in dialogue and negotiation, but by a serious lack of will to include them in such important initiatives of change. Women have wide ranging experience in dialo-

gue processes including many war and post-war contexts, but there has been a deliberate lack of effort to integrate them in formal peace processes. After introducing the research framework, the paper addresses women's involvement in peace, and analyzes the role played by women in peace processes, through the cases of Sri Lanka and Northern Ireland. The paper concludes that peace processes are as gendered as wars, and for that reason gender has to be a guiding line for including women in peace processes.

Keywords: peace processes, gender, feminist studies, resolution 1325, women's participation.

RESUMEN

Este texto sostiene que la ausencia de las mujeres en los procesos de paz no puede ser justificada aludiendo a su supuesta falta de experiencia en el diálogo y la negociación, sino que obedece a la falta de voluntad para incluirlas en ellos. Las mujeres tienen una amplia experiencia en procesos de diálogo. Han sido capaces de liderar experiencias de diálogo en muchos contextos de conflicto armado, así como posbélicos, pero ha habido una falta de esfuerzos deliberada para integrarlas en los procesos de paz formales. Tras exponer el marco de la investigación, el texto aborda la implicación de las mujeres en la construcción de paz y analiza el papel jugado por las mujeres en los procesos de paz, tomando los casos de Sri Lanka e Irlanda del Norte. El texto concluye afirmando que como los procesos de paz están tan imbuidos por el género como los conflictos armados, las mujeres deben ser incluidas en ellos y la perspectiva de género debe guiarlos.

Palabras clave: procesos de paz, género, estudios feministas, resolución 1325, participación de mujeres.

CONTINGUTS

1. INTRODUCCIÓ	7
2. MARC DE RECERCA: CONCEPTES I PERSPECTIVES	10
2.1. PAU I CONFLICTE	11
2.2. ENFOCAMENTS FEMINISTES SOBRE LA PAU I EL CONFLICTE	15
2.3. DEBATS FEMINISTES SOBRE LES DONES I LA PAU	19
2.4. CONNEXIONS ENTRE LES TEORIES FEMINISTES I LES TEORIES SOBRE LA PAU	22
3. IMPLICACIÓ DE LES DONES EN LA PAU	23
3.1. ACTIVISME DE LES DONES A FAVOR DE LA PAU	24
3.2. EXPERIÈNCIES DE LES DONES EN EL DIÀLEG	26
4. LA PRESÈNCIA I LA PARTICIPACIÓ DE LES DONES EN ELS PROCESSOS DE PAU	33
4.1. EL LLARG CAMÍ DE LES DONES CAP A LA TAULA DE PAU	34
4.2. SRI LANKA	40
4.3. IRLANDA DEL NORD	43
5. CONCLUSIONS	44
5.1. ELS PROCESSOS DE PAU, TAN DETERMINATS PEL GÈNERE COM LES GUERRES	44
5.2. LES DONES IMPORTEN I LA SEVA INCLUSIÓ ÉS IMPERATIVA	45
5.3. L'ENFOCAMENT DE GÈNERE IMPORTA, I CAL QUE SIGUI UNA PAUTA A SEGUIR EN ELS PROCESSOS DE PAU	46
BIBLIOGRAFIA	49

ACRÒNIMS

CDIN	Coalició de les Dones d'Irlanda del Nord
CSNU	Consell de Seguretat de les Nacions Unides
ECP	Escola de Cultura de Pau
LTTE	Tigres per a l'Alliberament de Tamil
NU	Nacions Unides
UCDP	Uppsala Conflict Data Program

«Tots els ideòlegs que estan en posició de fer efectives les seves idees són homes. Aquest és un pensament que ofega la reflexió, i encoratja la irresponsabilitat. Per què no enfonsar el cap en el coixí, entre les llàgrimes, i acabar amb aquesta activitat fútil de pensar? Perquè hi ha altres taules a part de les taules oficials i de les taules de conferències.

No estem privant el jove anglès d'una arma que li pot ser de gran valor si abandonem el pensament privat, el pensament al voltant de la taula de te, només perquè sembla inútil?»

Virginia Woolf

INTRODUCCIÓ¹

Aquesta recerca neix de dos qüestions crucials a l'hora d'apropar-se a l'anàlisi dels processos de pau des d'una perspectiva de gènere: la primera, com és que malgrat el fet que les dones hagin participat en diverses converses de pau i que el llenguatge amb enfocament de gènere estigui present en alguns dels acords de pau, encara hi hagi un sentiment persistent de que aquests processos estan incomplets? En segon lloc, per què els arguments que s'utilitzen sobre la necessitat de garantir la presència de les dones en les converses de pau no aconsegueixen una transformació significativa de les societats destrossades per la guerra i la violència? La llavor d'aquestes preguntes va ser plantada en el marc de la meva feina com a investigadora a l'Escola de Cultura de Pau. Aquí he tingut, i continuo tenint, la possibilitat d'estudiar diversos processos de pau en diferents països assolats per la guerra i la violència, especialment Sri Lanka i el Nepal. Les preguntes van seguir creixent i prenent forma quan vaig tenir en compte les teories feministes. Tots dos camins semblava que convergissin en un de sol, i em van donar l'oportunitat de reflexionar sobre assumptes que feia temps que

-
1. Aquest article es una versió revisada de la tesina final del Màster en Dones, gènere i estudis de ciutadania a l'Institut Interuniversitari de Dones i Gènere. L'autora voldria donar les gràcies a la Dra. Encarna Bodelón la seva supervisió acurada de la tesina. L'autora també voldria donar les gràcies als seus col·legues de l'Escola de Cultura de Pau per les seves valuoses contribucions en molts dels debats abordats en aquest text.

em preocupaven. Em sembla important donar a conèixer l'origen d'aquesta recerca, que es troba en la voluntat d'analitzar els processos de pau des de la perspectiva dels estudis sobre la pau i dels estudis feministes. Aquestes dues àrees comparteixen la voluntat d'aproximar-se a la realitat des d'una perspectiva i una intenció de transformació i de crítica, i no només pel bé de la recerca acadèmica.

Aquesta recerca aborda diverses preguntes de recerca: quina ha estat la implicació de les dones en els moviments per la pau i en els processos de construcció de pau? Quina ha estat la seva participació en els processos de pau? Quines implicacions pot tenir aquesta participació a l'hora de millorar els processos de pau?

Els processos de pau representen ocasions excepcionals per les societats que han estat afectades per conflictes armats d'acabar amb la violència directa, però també, d'actuar com a punt de partida per dur a terme processos de transformació més profunda. En aquest sentit, els processos de pau poden ser escenaris únics per acabar amb les causes estructurals que van desembocar en el conflicte armat i pel disseny de polítiques que afrontin qüestions com ara l'exclusió, la pobresa o la democràcia.

No obstant això, tant les dones com el gènere han estat absents d'aquests processos. Per començar, la presència de dones en els equips de negociació que han participat en les converses de pau ha estat, en el millor dels casos, anecdòtica. En segon lloc, el tema de la integració de la qüestió de gènere a l'agenda segueix estant infravalorat, no només en els actuals processos de pau, sinó també a nivell acadèmic. Malgrat la literatura creixent sobre gènere i pau i sobre dones i processos de pau, aquesta qüestió específica encara no ha estat prou estudiada. La possibilitat d'imaginar noves agendes pels processos de pau ens desafia a que tinguem en compte el fet que portar determinades qüestions a la taula de negociacions pot tenir efectes considerables sobre la vida de la gent –i, evidentment, també sobre la vida de les dones.

Aquest article defensa que l'absència de les dones en els processos de pau no pot ser explicada, com se sol al·legar, per la seva manca d'experiència en el diàleg i la negociació. Les dones tenen una àmplia experiència en els processos de diàleg, fins i tot en contextos de guerra

i de postguerra, però hi ha hagut una manca d'esforç deliberada per tal d'integrar-les en els processos de pau formals.

El fet que la violència hagi estat un dels pilars que ha sostingut el patriarcat al llarg de la història reforça la necessitat d'integrar la perspectiva de gènere en els processos de pau. Com defensa Cynthia Cockburn, «les relacions de gènere són, de fet, una part significativa de la gran fotografia del militarisme i de la guerra» (2007: 231) i «no només és que l'estructura patriarcal es reforci amb el militarisme, sinó que el militarisme necessita el patriarcat. Donar visibilitat a aquests vincles és imprescindible per a qualsevol anàlisi feminista de la guerra i la paz» (2007: 244).

Aquesta recerca pot emmarcar-se a l'interior de dues disciplines que són clarament diferents però que, a la vegada, tenen diverses connexions. Aquestes disciplines són els estudis sobre la pau o la recerca sobre la pau² i els estudis feministes. Tenint en compte l'enorme desenvolupament que han viscut els estudis feministes durant les últimes dècades, i que els arguments i les crítiques desenvolupats per les teòriques feministes abarquen totes les disciplines científiques, em referiré més específicament a les contribucions fetes per aquelles autores que han dut a terme una crítica feminista de la disciplina de les relacions internacionals, una crítica que en gran part han compartit amb els estudis sobre la pau. També faré referència a aquelles autores que han connectat explícitament les teories feministes amb els estudis sobre la pau.

L'estructura d'aquest article serà la següent. Per començar, exposaré el marc de recerca. En segon lloc, l'article se centrarà en la participació de les dones en la pau. La tercera part té com objectiu analitzar el rol que juguen les dones en els processos de pau, a través dels casos de Sri Lanka i d'Irlanda del Nord. Finalment, presentaré algunes conclusions i reflexions a les que he arribat a partir dels debats i les qüestions exposades durant aquest article.

Cap dels debats proposats en aquest article arriba a respostes definitives. Al contrari, estan subjectes a una constant reflexió i evolució i

---

2. Aquests termes seran utilitzats de manera intercanviable al llarg d'aquesta recerca.

nous camins seguiran sorgint. Només intentaré suggerir algunes qüestions que cal tenir en compte per tal d'enriquir aquest debat. Si aquestes qüestions són deixades de banda, el patriarcat i l'exclusió seguiran dominant la tasca de la construcció de pau. Però, segurament, hi ha moltes altres qüestions importants que poden contribuir a ampliar les agendes per tal d'integrar les perspectives de gènere i feminista. La força del feminisme es troba en el seu pluralisme i en la seva capacitat d'obrir nous camins per la transformació social.

2. MARC DE RECERCA: CONCEPTES I PERSPECTIVES

Aquesta secció oferirà una revisió de la literatura que ha inspirat aquest article. Per començar, exploraré les definicions i les perspectives desenvolupades en el marc de la recerca sobre la pau, una disciplina guiada per l'ambició de comprendre les causes de la violència i de trobar maneres per reduir-la o eliminar-la (Wallensteen 2007: 5). En segon lloc, faré una revisió de les conceptualitzacions i de les crítiques fetes per les teòriques feministes cap als estudis sobre la pau i les relacions internacionals, utilitzant els treballs que s'han apropiat d'una manera crítica a aquestes disciplines amb l'objectiu d'integrar la perspectiva de gènere des d'un punt de vista feminista.

Aquest article utilitza els estudis sobre la pau com a marc de treball, més que no pas les teories dominants sobre relacions internacionals per una raó important: els estudis sobre la pau tenen un compromís polític amb una recerca orientada cap a la transformació social, un objectiu que comparteixen amb el feminisme (John 2006: 138). En canvi, i d'acord amb el que diu Cockburn, l'escola de pensament més important a l'interior de les relacions internacionals és el realisme, una perspectiva del món «basada en assumpcions sobre la natura humana que són parcials, més descriptives dels homes que de les dones, i que privilegia qualitats comunament estereotipades com a masculines» (2007: 232, 233). Com afirma Cockburn, «l'accident de la ubicació

acadèmica de la guerra en les relacions internacionals ha tingut un efecte negatiu des del punt de vista de les dones» (2007: 232).

2.1 PAU I CONFLICTE

El final de la Guerra Freda i l'inici del segle vint-i-u han estat testimonis d'un creixent interès per l'estudi de la resolució de conflictes en general i pels processos de pau en particular. Ha estat especialment durant els anys noranta i la primera dècada del segle vint-i-u que aquesta àrea de recerca s'ha desenvolupat sistemàticament (Wallensteen 2007; Darby i Mac Ginty, 2000). Els processos de pau apareixen com la manera més freqüent d'acabar amb els conflictes armats (Fisas 2008). L'existència de conflictes armats sembla ser una característica distintiva de l'escenari internacional del segle vint, i aquesta tendència sembla continuar a principis del segle vint-i-u. Segons les dades aportades per diverses institucions de recerca que segueixen i analitzen els conflictes armats, fins a 31 conflictes han estat actius durant els últims dos anys.³

El Uppsala Conflict Data Program (UCDP), considerat com un dels centres de recerca sobre la pau més importants al món, ha definit els conflictes armats com «una incompatibilitat contestada que concierneix el govern i/o el territori on l'ús de la força armada entre dues parts, de les que com a mínim una és el govern d'un estat, resulta en com a mínim 25 morts com a conseqüència de la batalla»⁴. L'ECP ofereix una definició més àmplia i completa del que és un conflicte armat, que té en compte la perspectiva de la seguretat humana i algunes qüestions de gènere tals com la violència sexual:

«tot enfrontament protagonitzat per grups armats regulars o irregulars amb objectius percebuts com incompatibles en el que l'ús continuat i or-

---

3. El Programa de Dades sobre Conflictes d'Uppsala parla de 36 conflictes (2008). L'Institut de Heidelberg per la Recerca sobre Conflictes Internacionals calcula 39 conflictes (guerres i crisis severes) en el seu *Baròmetre dels Conflictes 2008*. L'Escola de Cultura de Pau considera que durant l'any 2008 hi va haver 31 conflictes armats actius.

4. Aquesta definició pot ser consultada a http://www.pcr.uu.se/research/UCDP/data_and_publications/definitions_all.htm. [consultada el 27/01/09].

ganitzat de la violència: a) provoca un mínim de 100 víctimes mortals en un any i/o un greu impacte en el territori (destrucció d'infraestructures o dels recursos naturals) i la seguretat humana (ex. població ferida o desplaçada, violència sexual, inseguretat alimentària, impacte en la salut mental i en el teixit social o disrupció dels serveis bàsics); b) pretén la consecució d'objectius diferenciables dels de la delinqüència comú i normalment vinculats a: demandes d'autodeterminació i autogovern, o aspiracions identitàries; l'oposició al sistema polític, econòmic, social o ideològic d'un estat o a la política interna o internacional d'un govern, el que en tots dos casos motiva la lluita per accedir o erosionar el poder; o al control dels recursos o del territori» (2009: 21).

Des d'una perspectiva feminista, Cockburn dóna una definició de la guerra que inclou qüestions que les anteriors definicions no han tingut en compte, defensant que per ser considerat com a tal «un conflicte ha de ser una empresa organitzada col·lectivament; implicar armes i ser potencialment mortífera; ser combatut amb un propòsit o amb un interès; i el més important de tot, estar socialment consentit, permetent per exemple que un assassinat no sigui considerat un homicidi.»(2007: 232)

Una de les principals contribucions dels estudis sobre la pau ha estat la consideració dels conflictes com quelcom d'inherent a tota societat, i que pot ser vist com una oportunitat per la transformació de les condicions que els van fer possibles. Els conflictes poden ser vistos com a processos dinàmics on diversos actors defensen i persegueixen interessos i objectius que són percebuts com incompatibles. Els conflictes estan connectats íntimament amb l'existència humana. En canvi, la seva dimensió violenta és percebuda com una expressió social, i per tant, oberta a la intervenció, regulació i transformació social. Aquesta perspectiva particular sobre els conflictes serveix per explicar l'interès creixent dels estudis sobre la pau pels processos de pau, com un espai adequat per transformar els conflictes armats en escenaris pacífics. Distingir els conflictes de la violència i considerar-los processos, en lloc d'esdeveniments estàtics i inamovibles obre la finestra cap a una perspectiva que veu el conflicte com una oportunitat pel canvi

social si es dirigeix i gestiona d'una manera adequada. Això implica allunyar-se de les visions que consideren el conflicte i la violència com lligats inextricablement, i per tant que cada conflicte és el primer pas cap a un conflicte armat.

Els estudis sobre la pau han desenvolupat importants contribucions relacionades amb la idea que els conflictes són oportunitats i que no estan necessàriament lligats a la violència. Com senyala John Paul Lederach, «el conflicte no és mai un fenomen estàtic. És expressiu, dinàmic i dialèctic [...]; està basat en les relacions. Neix al món de les interaccions humanes i les percepcions. Canvia degut a la constant interacció humana.» (1998: 91) Es a través de la confrontació que el conflicte emergeix com una realitat visible, permetent diferents evolucions, mecanismes violents o no violents, o una combinació de tots dos. Seguint amb aquests arguments, Lederach defensa la idea que la construcció de pau, i per tant, la tasca de mediació, també ha de ser considerada com un procés en el que els rols i les funcions interactuen. (1998: 93, 95).

La recerca sobre els processos de pau ha estat desenvolupada principalment en l'àmbit de la recerca sobre la pau. Com afirma Peter Wallensteen, «la recerca sobre la pau neix com un àmbit dedicat a comprendre les causes de la guerra a través d'anàlisis sistemàtics de les experiències històriques de la guerra» (2007:5). Aquest autor reconeix que l'estudi de la guerra i de la pau no pertany exclusivament a aquesta disciplina, ja que el comparteix amb les relacions internacionals, la sociologia i la psicologia, entre d'altres. El que distingeix específicament la recerca sobre la pau d'altres camps acadèmics és la voluntat de transformació social i, especialment, la *recerca de la pau a través de mitjans pacífics* (Galtung 1996).

La recerca sobre la pau s'ha desenvolupat com una disciplina acadèmica des de principis del segle vint, amb diverses etapes, cadascuna de les quals s'ha centrat en diferents qüestions, en funció del moment històric i en clara sintonia amb el context social i polític. La recerca sobre la pau, com moltes altres disciplines, ha ampliat la seva agenda de recerca a través de la confrontació amb situacions reals i ha estat influïda per canvis històrics i esdeveniments (Wallensteen 2007:5).

Des dels anys noranta, l'estudi de la resolució de conflictes a través dels processos de pau ha estat una de les principals qüestions a l'agenda d'aquesta disciplina, quan la fi de la Guerra Freda va oferir nous intents de resoldre conflictes que havien tingut lloc durant aquest període (Darby i Mac Ginty 2000:3).

Christine Bell senyala el fet que paral·lelament al final de la Guerra Freda i al increment dels conflictes armats a l'interior de les fronteres estatals «va emergir un enfocament comú sobre la resolució de conflictes que implicava negociacions directes entre els governs i els seus oponents armats. [...] Aquest mètode va resultar en un enfocament comú pel disseny d'acords que connectessin els alts al foc amb acords sobre noves disposicions polítiques i legals en la detenció i l'exercici del poder» (2006: 373).

Però, què són exactament els processos de pau? Com afirmen John Darby i Roger Mac Ginty, «no hi ha cap definició unànime sobre el que és un procés de pau» (2000: 7). No obstant això, Darby i Mac Ginty argumenten que hi ha cinc elements que caracteritzen els processos de pau i que cal tenir en compte *a)* els protagonistes volen negociar de bona fe, *b)* els actors clau estan inclosos en el procés, *c)* les negociacions aborden les qüestions centrals de la disputa, *d)* els negociadors no utilitzen la força per aconseguir els seus objectius i *e)* els negociadors es comprometen a dur a terme un procés durable (2000: 7, 8). D'altres autors, com Vicenç Fisas, utilitzen definicions que diferencien els termes «negociació» i «procés de pau» (2008: 9,10).

Les Nacions Unides han jugat un rol crucial en molts processos de pau durant els últims anys. A la pàgina web UN Peacemaker, dedicada exclusivament a la qüestió dels processos de pau i la mediació, l'organització ofereix nombroses definicions provinents de diversos autors. La primera, oferta per Harold Saunders, considera que un procés de pau és «un procés polític en el que els conflictes es resolen amb mitjans pacífics» i una «barreja de política, diplomàcia, relacions canviants, negociació, mediació, i diàleg en l'arena oficial i en la no oficial» (Saunders in Burgess 2004). Una segona definició, presentada per Tim Sisk, considera els processos de pau:

«moviments recíprocs fets de mica en mica per construir la confiança, resoldre qüestions complicades com la del desarmament, i definir amb cura el futur a través del disseny de noves institucions polítiques. En altres paraules, un procés de pau és una dansa intricada de passes –coreografiades pels mediadors que conformen la tercera part- entre parts en conflicte que ajuda a transformar gradualment la guerra en pau» (Sisk in Burgess 2004).

L'objectiu principal d'un procés de pau és, doncs, acabar amb un conflicte armat utilitzant la negociació en lloc dels mitjans militars. Totes aquestes definicions estan connectades amb els esforços organitzats per posar fi als conflictes armats a través del diàleg, implicant les parts del conflicte, i sovint amb assistència exterior. Malgrat les diferències entre les definicions existents, tots els autors semblen estar d'acord en aquest punt. Tot i així, i tal i com es desenvoluparà més endavant en aquest article, això és insuficient des d'una perspectiva feminista, perquè tal i com ho han senyalat diversos autors, i tal i com ha mostrat la realitat, per moltes dones el final dels conflictes armats no significa automàticament el final de la violència ja que «l'absència de guerra no significa necessàriament l'absència de violència en una societat, i, definitivament, no significa el final del conflicte» (Pearce 2004: 252).

2.2 ENFOCAMENTS FEMINISTES SOBRE LA PAU I EL CONFLICTE

Les qüestions de la violència i de la pau sempre han estat centrals pel feminisme.⁵ Dificilment podem imaginar una explicació feminista del món sense tenir en compte l'impacte que la violència ha tingut sobre les dones al llarg de la història. Com afirma Ann Tickner, «la preocupa-

---

5. En lloc de parlar de feminisme seria més correcte parlar de feminismes en plural, tenint en compte l'heterogeneïtat d'aquest moviment i de les seves perspectives teòriques. Autors com Encarna Bodelón identifiquen tres perspectives teòriques principals, la teoria marxista i socialista del feminisme i la teoria feminista radical, afegint a aquesta darrera el feminisme de la diferència, que ha adquirit prou importància com per ser considerat una perspectiva diferent a les altres tres (Bodelón 1998).

ció central per la teoria feminista és explicar la subordinació de les dones» (2001: 11) i és fàcil veure el rol que ha jugat la violència en aquesta subjugació. Maria Jesús Izquierdo destaca que «la base del patriarcat i del sexisme és la violència, l'expressió més visible de la qual són les dones maltractades» (Izquierdo 1998: 23). D'altres autors posen èmfasi en la natura extremadament determinada per la qüestió de gènere de la guerra. Joshua Goldstein, entre d'altres, manté que «la guerra és una de les activitats humanes més determinades per la qüestió de gènere» (2001). El tema de la violència contra les dones ha estat analitzat des de diverses perspectives (Shepherd 2008: 36) d'acord amb els diversos grups teòrics que conformen el feminisme. No obstant això, la idea que «la violència està profundament implicada en la construcció i la reproducció de les relacions de gènere» (Confortini 2006: 336) ha estat sempre un punt en comú entre totes les perspectives.

Les feministes, ja sigui des d'una posició acadèmica o activista, han criticat els enfocaments tradicionals de la qüestió sobre el conflicte i la pau que han ignorat la importància del gènere (Mendia 2009: 21). Tal i com afirma Cockburn «l'accident de la ubicació acadèmica de la guerra en les relacions internacionals ha tingut un efecte negatiu des del punt de vista de les dones»⁶ (2007: 323). Un punt central d'aquesta crítica és que els conflictes armats tenen un impacte bastant diferenciat sobre les dones i els homes, que només pot ser explicat des d'una perspectiva de gènere, tenint en compte les estructures de gènere.

El gènere com a terme va néixer per senyalar el fet que les desigualtats entre dones i homes són una producció social, i no un resultat de la natura. El gènere explica les diferències socialment –i culturalment– construïdes entre homes i dones, distingint-les de les diferències biològiques entre els sexes. El gènere fa referència a la construcció social de les diferències sexuals i la divisió sexual del treball i del poder (Yu-

---

6. Cockburn considera que la principal escola de pensament en aquest camp, el realisme, ha desenvolupat una perspectiva basada en una concepció positiva de les relacions socials, tenint com a conceptes principals «el poder» i «els interessos». El realisme ha basat les seves perspectives en hipòtesis parcials i descriptives de la vida dels homes, sense tenir en compte les de les dones, i ha presentat la perspectiva masculina com a universal.

val-Davis 1997: 8). Adoptar la perspectiva de gènere representa deixar clar que les diferències entre els homes i les dones són una construcció social que resulta de relacions de poder desiguals històricament establertes. El gènere com a categoria d'anàlisi pretén demostrar la natura històricament situada de les diferències sexuals. Un dels aspectes més importants d'aquest concepte és la seva dimensió relacional (Izquierdo 1998: 10), ja que permet la comprensió de la posició de les dones en relació a la dels homes. La dimensió relacional té a veure amb la qüestió del poder, ja que la posició dels homes no pot ser entesa sense tenir en compte la manera com els homes exerceixen el poder. Referint-se als orígens del sistema social contemporani determinat per les qüestions de gènere, Mary Nash analitza els discursos del segle dinou que servien per legitimar aquest particular ordre social i destaca que

«l'essencialisme biològic, en el discurs determinat per la qüestió de gènere, servia per consolidar el missatge de la inferioritat femenina i establia en la diferència sexual natural entre els homes i les dones, el punt de partida d'un destí biològic i social inevitable per les dones: la maternitat» (2004:34).

Analitzar els conflictes armats sense tenir en compte la dimensió de gènere significa dur a terme anàlisis parcials i incomplets, deixar les causes i les conseqüències de banda, i agafar l'experiència de només una part de la població –els homes- i universalitzar-la. La perspectiva de gènere busca donar a conèixer aquesta parcialitat. També fa possible senyalar la importància de no deixar fora de l'anàlisi altres tipus de discriminació que també han estat centrals a l'hora de configurar l'estructura social i de poder d'un país. Moltes teòriques del feminisme, especialment les pertanyents a l'àrea d'estudis post-colonials, han senyalat la necessitat d'analitzar la discriminació de gènere al costat d'altres tipus d'exclusió, com la relacionada amb el grup ètnic o la classe social (Hooks 1989, 1999, 2000; Spivak 1988; Jayawardena 1986; Cockburn 2007: 101). Feministes afroamericanes, com Bell Hooks, ho han expressat d'una altra manera:

«quan el fill de dos pares negres surt de la matriu el primer factor que es té en compte és el color de la seva pell, a continuació el seu gènere, perquè la raça i el gènere determinaran el destí d'aquesta criatura. Observar la natura entrelaçada del gènere, la raça, i la classe fou la perspectiva que canvià la direcció del pensament feminista.» (Hooks 2000: XII)

Cynthia Enloe, una de les primeres autores que va afrontar les relacions internacionals i la militarització des d'una perspectiva feminista, dóna una interpretació lúcida quan afirma que el gènere «fa girar el món» (1990):

«Quan s'aprèn a mirar aquest món a través d'uns ulls feministes, una aprèn a preguntar-se si res del que passa com inevitable, inherent, 'tradicional' o biològic ha estat en realitat *fet*. Una es comença a preguntar com han estat fetes totes les coses –un paisatge sense arbres, una força de policia armada amb rifles, la «l'acudit de l'home irlandès», i els serveis de mecanografia exclusivament femenins. Preguntar com s'ha fet alguna cosa implica que aquesta cosa ha estat feta per algú. De sobte hi ha pistes a seguir; també hi ha culpa, crèdit i responsabilitat per repartir, no només al principi sinó en cadascuna de les etapes del camí». (1990: 3)

Tot i així, el gènere, com a categoria d'anàlisi rellevant per l'anàlisi dels conflictes armats i de les qüestions de pau ha estat absent fins no fa gaire (Byrne 1996: 29; Mendia 2009: 7). Com defensa Irantxu Mendia, «aquesta absència ha estat un biaix deliberat en la recerca sobre la guerra, en la que coses tradicionals que en realitat han estat el resultat de l'experiència i la narrativa masculines han estat considerades com universals» (2009: 7).

Abans que ens els anys noranta es desenvolupés una perspectiva acadèmica sistemàtica sobre el gènere i els conflictes armats, moltes dones havien intentat explicar i entendre la guerra des d'una perspectiva feminista. Les feministes de l'acadèmia són les hereves de les moltes dones que van intentar mostrar les connexions existents entre la violència i el patriarcat, partint de les seves pròpies experiències durant les guerres mundials. Virginia Woolf ha estat considerada com

una de les fundadores del pensament pacifista feminista, amb la seva obra de gran influència *Tres Guinees* on va posar els fonaments per aquest particular compromís contra la guerra. Tal i com argumenta Elena Grau, «En el desig –i la necessitat– d’escriure aquest llibre hi havia la voluntat d’intervenir, amb una veu pública, en una situació en què la guerra era una presència ineludible.» (2000: 41). D’altres dones com Jane Addams, Berta Von Suttner, Käthe Kollowitz, Petra Kelly o fins i tot Eleanor Roosevelt, també van ser precursors, en un sentit no acadèmic, ja que els seus enfocaments tenien més a veure amb un compromís polític i cultural contra la guerra que no pas amb un compromís escolar. No obstant això, el feminisme acadèmic sempre ha reconegut el llegat d’aquestes dones, ja que la pràctica i la reflexió sempre han anat de la mà en el moviment feminista.

El gènere, com a eina analítica, serveix per explicar molts aspectes dels conflictes i de la pau que els enfocaments tradicionals no han sabut percebre. Però és important «senyalar les interconnexions existents entre les estructures d’opressió femenina, la violència contra les dones i els orígens del conflicte» (Byrne 1996: 31). D’altres autores, senyalen el fet que utilitzar la lent del gènere és una manera útil d’identificar, en un estat inicial, les tendències que porten a l’esclat d’un conflicte armat, ja que «el deteriorament o el canvi del *status* dels homes o de les dones pot ser un dels primers signes d’una tendència al conflicte que pot acabar portant a la violència» (Anderlini 2007: 30). En resum, donar visibilitat a l’absència d’anàlisi de gènere a l’hora d’apropar-se a les qüestions de la guerra i la pau i destacar la seva importància ha estat una de les principals contribucions del feminisme acadèmic. La inclusió de la perspectiva de gènere és necessària per evitar una recerca esbiaixada.

2.3 DEBATS FEMINISTES SOBRE LES DONES I LA PAU

Les connexions existents entre les dones i la pau han estat àmpliament tractades per part de diverses autores. En aquesta secció, explicaré breument els tres enfocaments principals que s’han desenvolupat per abordar aquesta qüestió. Aquestes categories no han de ser considerades com fixes, però són útils per agrupar punts de vista i reflexions si-

milars. En primer lloc, es poden trobar anàlisis que connecten les dones a la pau des d'un punt de vista essencialista. En segon lloc, hi ha autores que han desenvolupat la idea de la maternitat per tal d'explicar per què tantes dones s'han implicat en la causa de la pau. I, finalment, un tercer enfocament ha estat desenvolupat per part d'aquelles autores que volen destacar les dimensions polítiques d'aquest llaç particular.

Com s'ha dit anteriorment, algunes autores han adoptat un punt de vista essencialista, senyalant un lligam suposadament natural entre les dones i la pau. Aquesta visió considera les dones com éssers naturalment pacífics, incapaços d'exercir la violència, i a la vegada, els homes són vistos com a «éssers violents» (Puleo 2004). Aquest enfocament ha estat criticat amb molts arguments, senyalant els riscos que suposa la naturalització del comportament de les dones, ja que serveix per despolititzar les posicions de les dones respecte la guerra i la pau. És més, serveix per perpetuar l'ordre discriminatori en el que les dones segueixen subjugades: «la construcció essencialista dels homes com agressius i violents s'adequa al mite mitilariista i nacionalista segons el qual lluiten pel bé de les «dones i els nens»(Yuval-Davis 1997: 111). Aquesta mena d'associació de les dones amb la pau ha estat reforçada pels estereotips de gènere que han servit per categoritzar les dones com a passives, víctimes i emocionals. (Tickner 1999: 4). A més, «l'associació de les dones amb la pau i la superioritat moral ha servit per apartar històricament les dones del poder» (Tickner 1999: 4)

Un segon enfocament ha estat el que ha relacionat la implicació de les dones en la causa de la pau amb el seu rol de mares, sovint explicat a partir de la noció de «maternitat», més que no pas a partir de l'experiència personal i particular de ser mare. La socialització experimentada per les dones històricament, que reforça el seu rol com a cuidadores (Shiva 1988:42) explicaria la implicació de moltes dones en el pacifisme. Com afirma Sara Ruddick, «la contradicció entre la violència i la feina maternal és evident» (1989: 220). Altres han senyalat el fet que les dones s'han compromès en favor de la pau, no només per tal de buscar millors condicions per les dones, sinó sobretot per les seves famílies i fills (Mirón 2004: 33). Moltes dones refuten la idea que relacionar l'activisme de les dones en favor de la pau amb la maternitat im-

pliqui necessàriament una posició essencialista ja que «reflexa un aspecte important de l'experiència viscuda de la major part de les dones, pot unir les dones, i pot ser una font d'autoritat i una eina de resistència poderosa» (Cockburn 2007: 210). Algunes autores, des d'un punt de vista constructivista, subratllen el fet que les dones han estat socialitzades en rols que són antitètics a la violència i a la destrucció, la qual cosa les mobilitza contra la guerra (Coomaraswamy i Fonseka 2004: 6). La noció de maternitat ha inspirat els discursos i les pràctiques de molts moviments de dones per la pau arreu del món.⁷ Aquest enfocament ha rebut crítiques per dues raons principals. D'entrada, exclou les dones que no són mares i que no volen ser-ho. En segon lloc, pot contribuir a reforçar els rols patriarcal i a reduir l'autonomia de les dones (Cockburn 2007: 209).

Tenint en compte aquests dos enfocaments, moltes feministes han desenvolupat un tercer punt de vista que defensa que l'acció de les dones per la pau està connectada amb la seva exclusió de l'esfera pública (i de la guerra), més que no pas amb la seva natura biològica o la seva experiència com a mares o cuidadores (Coomaraswamy i Fonseka 2004: 6; Magallón 2006: 208). No només la seva exclusió de la política formal, però també el fet que «pràcticament no existeixi cap lloc on les dones siguin reclutades i forçades a lluitar en guerres que no aproven» (Yuval-Davis, 1997: 112). La continuació de «la política per altres mitjans» seria doncs aliena a moltes dones i serviria per explicar l'activisme de les dones en pro de la pau. Virginia Woolf pot ser considerada com una de les primeres dones que va expressar aquest sentiment de ser una estrangera en el món on les guerres tenien lloc (Woolf, 1938; Grau 2000: 45). Les seves boniques paraules serveixen per il·lustrar aquesta idea quan ens preguntem sobre on podrien sorgir les idees sobre la pau en un context de guerra.

«Tots els ideòlegs que estan en posició de fer efectives les seves idees són homes. Aquest és un pensament que ofega la reflexió, i encoratja la irres-

---

7. Alguns d'aquests grups són les Madres de la Plaza de Mayo a Argentina, el Comitè de Mares de Soldats de Rússia, les COMADRES a El Salvador, l'Associació de Mares Naga a l'Índia, les Mares per la Pau a la regió filipina de Mindanao, i moltes altres.

ponsabilitat. Per què no enfonsar el cap en el coixí, entre les llàgrimes, i acabar amb aquesta activitat fútil de pensar? Perquè hi ha altres taules a part de les taules oficials i de les taules de conferències. No estem privant el jove anglès d'una arma que li pot ser de gran valor si abandonem el pensament privat, el pensament al voltant de la taula de te, només perquè sembla inútil?» (1940)

Tot i haver tingut en compte tots els punts de vista, aquest article par-teix del tercer enfocament que relaciona l'exclusió de les dones del poder i de la vida pública amb el seu activisme en la construcció de pau.

2.4 CONNEXIONS ENTRE LES TEORIES FEMINISTES I LES TEORIES SOBRE PAU

Tal i com ha estat mencionat en la introducció, la recerca feminista i la recerca sobre la pau tenen molts punts en comú, alguns d'ells relacionats amb les qüestions centrals d'ambdós camps. En aquesta secció analitzaré algunes de les connexions que es poden trobar entre aquests dos àmbits d'estudi. Catia Confortini observa que «tant el feminisme com els estudis sobre la pau, a diferència de gran part de la resta de ciències socials, tenen una agenda normativa explícitament carregada de valors: els seus objectius finals són la pau (per als estudis sobre pau) i la igualtat de gènere (per al feminisme)» (2006: 334). El feminisme ha aportat importants contribucions al desenvolupament i creixement dels estudis sobre la pau. I el més important, el concepte mateix de pau ha estat reformulat per tal d'incloure la variable del gènere (John 2006:139). El terme «pau positiva» inventat per Johan Galtung fou una primera contribució important que va servir per ampliar la noció de pau d'una mera «absència de violència directa» completant-la amb nocions de justícia social, i democràcia, entre altres. No obstant això, Galtung no va donar a les qüestions de gènere la rellevància que les feministes li han atribuït en l'estudi de la violència.

Una de les primeres autores que es va apropar a la investigació sobre la pau des d'un punt de vista feminista fou Birgit Brock-Utne. Es va adreçar als investigadors sobre la pau i a les seves recerques formulant-

los una pregunta molt específica i preliminar: «com seria aquesta recerca si fos vista des d'una perspectiva feminista?» (1989: 68). Brock Utne va desenvolupar la categoria de pau positiva remarcant la seva importància des d'un punt de vista feminista, i senyalant les diferents subcategories que la conformen. Per algunes autores la qüestió central reposa en el fet que la pau positiva no pot existir sense haver eliminat la violència estructural basada en el gènere (Mirón 2004: 29), un fet del que Galtung no era suficientment conscient quan va inventar el terme.

Malgrat això, els estudis sobre la pau han aportat importants contribucions a la recerca feminista tot donant-li un marc en el qual la violència contra les dones pot ser vista en un context més ampli de violència social. (Confortini 2006: 356). A més, l'estudi de la guerra des d'un punt de vista feminista necessita ser completat amb un enfocament que identifiqui altres factors també presents en l'origen de la violència, tals com els econòmics, socials o culturals. Les relacions de gènere són un aspecte fonamental que cal destacar quan es duu a terme un anàlisi de conflictes armats, però no poden explicar «tota la història» per sí mateixes i cal tenir-les en compte al costat d'altres factors. El gènere es creua amb moltes altres qüestions tals com les econòmiques, els recursos, la política, les identitats etnonacionals i les creences religioses, entre d'altres, i per això cal que s'integri en l'anàlisi en conjunció amb tots aquests aspectes. En aquest sentit, «el gènere és una lent analítica a través de la qual poden ser enteses relacions socials més àmplies» (El-Bushra 2004: 169).

3. IMPLICACIÓ DE LES DONES EN LA PAU

En aquesta secció voldria analitzar les característiques principals de la implicació de les dones en la causa de la pau, a partir de les experiències de promoció del diàleg liderades per dones en països assolats per la guerra i la violència. Tot i que l'activisme en favor de la pau ha reunit tant les dones com els homes, no és menys veritat que el moviment

pacifista ha estat un dels moviments socials més «feminitzats», amb moltes dones que hi participen (Cockburn 2007; Magallón 2006; Mendia 2009). L'objectiu d'aquest capítol no consisteix en recrear una història exhaustiva del moviment de les dones en favor de la pau, sinó més aviat en senyalar les característiques d'aquest moviment. No prenc fer una llista exhaustiva dels moviments de dones en favor de la pau arreu del món, en lloc d'això reflexionaré només sobre els que considero els moviments més rellevants pel tema d'aquesta recerca.⁸ En primer lloc, revisaré l'activisme de les dones en pro de la pau des d'una perspectiva general, i en segon lloc, repassaré diverses experiències de diàleg informal liderades per dones.

3.1 ACTIVISME DE LES DONES EN FAVOR DE LA PAU

Les dones han estat considerades tradicionalment com víctimes passives de la guerra. No fou fins els anys noranta que es va començar a cridar l'atenció sobre el fet que les dones jugaven diversos papers en els conflictes armats, desafiant les visions tradicionals que retrataven els homes com agents actius de la violència i les dones com a víctimes passives. A més, tenint en compte la realitat sobre el terreny dels conflictes armats que estan tenint lloc des del final de la Guerra Freda, «la idea que els espais civils (feminitzats) i els militars (masculinitzats) són diferents i estan separat ja no es pot sostenir» (Giles i Hyndman 2004: 5). Les dones són víctimes de les conseqüències de les guerres, però tal i com firma Carmen Magallón,

«la imatge de les dones com a víctimes és paralitzant, i no fa justícia a la diversitat, riquesa i recorregut dels grups de dones que s'oposen a la guerra i cooperen per oferir visions alternatives de la realitat. Escoltar les víctimes no equival a reduir-les a aquest rol.» (2006: 41)

---

8. Per un estudi més exhaustiu sobre els moviments de dones per la pau arreu del món es poden consultar les obres de Cynthia Cockburn *From where we stand. War, women's activism and feminist Analysis* i de Carmen Magallón *Mujeres en pie de paz. Mujeres en el mundo. Historia, retos y movimientos* de Mary Nash també ofereix una visió de conjunt completa dels moviments feministes arreu del món.

En molts països del món, les dones han decidit organitzar-se per manifestar-se contra la guerra, reclamar el parador dels seus estimats, informar sobre les violacions dels drets humans comeses durant els conflictes armats i demanar que les parts del conflicte duguin a terme converses de pau i treballin per posar fi a la violència. Moltes dones han decidit organitzar-se en grups formats exclusivament per dones, un dels més rellevants i coneguts és la xarxa de les Dones de Negre. Moltes dones decideixen participar en aquesta mena de grups perquè «poden garantir l'autonomia del pensament de les dones i la seva llibertat a l'hora d'escollir mètodes i mitjans d'acció. [...] Ser una organització de dones és una opció política, no una exclusió» (Cockburn 2007:216).

Els conflictes armats deixen darrera seu un llegat de destrucció i de violència que roman durant molts anys després del final de les confrontacions i la signatura dels acords de pau. Per moltes dones, la guerra implica empobriment, pèrdua de familiars, trencament de l'estructura social, violència sexual o desplaçament forçat. No obstant això, els conflictes armats no tenen les mateixes conseqüències per totes les dones. Per algunes d'elles, els conflictes també els han donat l'oportunitat d'empoderar-se i de guanyar l'accés a reialmes socials que els havien estat denegats fins aleshores (Murguialday 2001; Giles i Hyndman 2004). Cal reconèixer que, tot i que els conflictes armats siguin bàsicament una font de destrucció i de violència, també és important ser conscients del fet que per algunes dones aquests han significat una oportunitat per desenvolupar una major implicació i participació en les seves comunitats. Aquesta idea serveix per reforçar la visió segons la qual les dones no són meres víctimes de la guerra i la violència.

Per moltes dones, els conflictes armats representen la primera oportunitat de dur a terme participació social i política activa. Hi ha molts moviments de dones contra la guerra que han nascut com a resultat de l'impacte que la violència té sobre la societat civil, i per tant, sobre les dones. Reclams dirigits a les parts d'un conflicte demanant la fi de la violència, informes sobre violacions de drets humans i suport als desertors són algunes de les qüestions al voltant de les quals les dones han passat de ser víctimes passives a ser agents actius de la transformació social. De fet, «molt sovint, les dones es troben entre les primeres a l'hora de manifes-

tar-se col·lectivament contra la guerra i d'intentar prevenir l'escalada de la violència» (Anderlini 2007: 34). En alguns contextos, caracteritzats per l'opressió i el fonamentalisme, com a Afganistan, des dels inicis del règim dels talibans, les dones han desenvolupat estratègies de resistència contra les pràctiques patriarcals tals com la criminalització de l'accés a la salut i a l'educació (Moghadam:2002; Reigado: 2005).

Tot i així, la imatge de les dones en relació amb els conflictes armats que segueix prevalent és la de la passivitat, més que no pas la de l'acció davant de la violència. Les dones són percebudes o considerades com objectes i no com a subjectes que poden actuar per si mateixes i prendre les seves pròpies decisions per oposar-se a la violència i als conflictes. Analitzar els conflictes armats i les seves conseqüències sobre les vides i cossos de les dones des d'una perspectiva de gènere, implica deixar enrere el discurs simplista que condemna l'experiència vital de les dones a ser només víctimes.

3.2 EXPERIÈNCIES DE LES DONES EN EL DIÀLEG

Tal i com s'analitzarà en la secció següent, l'absència de les dones en les converses de pau formals és notòria (Anderlini 2007; Pankhurst 2004; Bell 2004; Bouta et. Al. 2005; Chinkin 2002-2003). Tot i així, les dones han estat implicades en la causa de la pau arreu del món, i els moviments de les dones han estat crítics a l'hora de promoure una solució negociada per molts conflictes armats. Les dones de Sierra Leone, Colòmbia, Nepal, Sri Lanka, Sèrbia, Irlanda del Nord, Uganda, Somàlia, Xipre i de molts altres llocs han estat treballant per posar fi als conflictes que han afectat els seus països i han fet contribucions que han estat significatives i valuoses en el context de transició de la guerra a la pau. (Cockburn 2007; Bouta et. Al. 2005; Anderlini 2007). Sovint, les dones consideren els processos de pau no oficials com una ocasió per implicar-se en l'arena pública i política i organitzar-se, especialment en el sector no governamental (Bouta et. Al.2005: 66).

Ser conscients d'aquestes contribucions i experiències en el camp de la construcció de pau ens dóna una altra perspectiva quan abordem la qüestió dels processos de pau, especialment al nivell de la comuni-

tat i de la base. Com transferir aquestes contribucions a la taula de negociació per tal que les dones puguin tenir un impacte directe en els acords de pau segueix sent una qüestió central perquè el diàleg intracomunitari al nivell de la base, les iniciatives de les dones i el seu coneixement de primera mà sobre l'impacte de la guerra i les necessitats socials de la postguerra poden proveir de molts elements que no haurien de ser ignorats per aquells que ocupen posicions de poder.

Sovint es diu que l'absència de les dones en les converses de pau es deu a la seva manca d'experiència en el camp de la resolució de conflictes. La realitat sembla ser bastant diferent, ja que les dones d'arreu del món practiquen el diàleg quotidianament, potser no d'una manera formal, però sí d'una manera que és més propera a la gent sobre el terreny. Tot i així, aquest rol no s'ha de donar per fet ni ha de ser naturalitzat, perquè quan es naturalitza el treball de les dones en favor de la pau creix el risc de perpetuar les desigualtats. Tal i com afirma Bouta et. Al, «quan aquest treball es dona per descomptat, i no és reconegut, perd el seu significat polític, i esdevé invisible» (2006: 68).

Les dones han estat capaces de construir ponts de diàleg i empatia en societats polaritzades que aconsegueixen anar més enllà de les raons que justifiquen la confrontació armada, de l'odi profundament arrelat i de la divisió. Han buscat posicions compartides des d'on poder iniciar un apropament i cercar noves maneres de viure conjuntament. Aquestes coalicions poden trobar-se en contextos com el dels Balcans, Israel i Palestina, Xipre o Irlanda del Nord (Cockburn 1998, 2007).

Aquestes aliances, establertes entre dones, els hi han donat la força per transcendir les principals divisions polítiques, ètniques, o religioses (Giles i Hyndman 2004: 16). Aquest fet constitueix una demostració palpable del fet que la coexistència, la reconciliació i el diàleg són possibles a partir del reconeixement de l'altre com un interlocutor possible amb qui és possible trobar punts en comú. De vegades, però, les dones que s'han atrevit a creuar la frontera i establir un diàleg amb altres dones han estat considerades traïdores per part de les seves comunitats, països d'origen o identitats. L'exemple més clar d'aquest fet pot trobar-se en el cas de les dones sèrbies que es van negar a participar en el que Cockburn anomena 'l'alterització' (the 'othering') (2007:

79): «el projecte de les dones que vivien en l'espai iugoslau va consistir en *mantenir-se unides* davant del moviment violent de finals del segle vint que diferenciava 'serbis', 'croats' i 'musulmans'.»

Les dones han demostrat que és possible construir llaços emocionals i empatia amb les dones de l'altra banda de la línia de batalla. Els contextos de conflicte armat, especialment els que s'han desenvolupat al voltant de la polarització i la divisió social, han estat, paradoxalment, escenaris particularment fèrtils per l'augment dels grups de dones que han treballat per desenvolupar iniciatives intercomunitàries. És ben sabut que els conflictes armats contemporanis tenen un impacte devastant sobre la vida de les dones i que algunes estratègies com l'ús de la violència sexual com a arma de guerra es centren especialment en fer mal a les dones (Rehn i Sirleaf 2002). És, doncs, comprensible que aquelles que han sofert d'aquesta manera l'impacte de la violència siguin capaces d'identificar amb més facilitat el patiment d'altres víctimes, sense tenir en compte la seva afiliació comunitària, ètnica, religiosa o política. Aquestes qüestions poden convertir-se en secundàries en aquests casos. És més, paradoxalment, la invisibilitat que sovint caracteritza els moviments de les dones ha estat bastant útil ja que ha permès apropaments que no haurien estat fàcils pels homes.

Aquest és el cas de les dones del País Basc, on 200 dones provinents de tots els partits polítics (excepte del PP) van unir-se per crear un moviment anomenat Ahotsak (Veus, en basc), una expressió de la voluntat de totes les implicades per buscar una via de sortida negociada del conflicte. Inspirat en iniciatives similars desenvolupades en altres llocs del món afectats per conflictes, aquest fòrum de dones provinents d'identitats nacionals i d'espais polítics diferents, i fins i tot oposats, va obrir-se per incloure dones provinents dels sindicats i dels moviments feministes, i va aconseguir reunir fins a 2000 dones. Van argumentar específicament a favor del diàleg sense condicions prèvies ni exclusions, donant suport a una recerca de punts d'acord en comú entre les diferents posicions polítiques i socials existents al País Basc, mitjançant el reconeixement de totes les parts. Aquests són punts clau si un procés de pau vol avançar i evitar encallar-se en les diferències que emergeixen inevitablement en qualsevol procés de negociació.

Des de la seva creació, l'abril de 2006, moltes dones del País Basc i d'altres parts d'Espanya s'han adherit a aquesta iniciativa, l'origen de la qual es remunta a uns quants anys enrere.⁹

Les dones israelianes i palestines representen un altre exemple de dones que han format aliances, i que han treballat juntes des dels anys vuitanta (Cockburn 1988; Farhat-Naser 2006). En aquella època, algunes dones israelianes van iniciar a manifestar-se públicament amb l'objectiu de denunciar l'ocupació dels territoris palestins duta a terme pel seu propi govern. Les dones palestines residents a Israel van unir-se a aquestes protestes. A finals dels anys vuitanta i començaments dels noranta, l'activisme de les dones en favor de la pau a Israel va guanyar velocitat, amb algunes accions col·lectives en les que les dones jueves i àrabs es manifestaven conjuntament (Cockburn 1998:126). Aquest moviment va aconseguir resultats importants que han quedat com un llegat malgrat les dificultats que han hagut d'afrontar més tard i que han afegit el treball col·lectiu. En primer lloc, aquells anys d'activisme col·lectiu van permetre apropar les dones jueves a la vida quotidiana dels palestins, i més concretament a la situació dels presoners palestins. En segon lloc, tal i com senyala Cockburn, aquest treball va donar a les dones d'ambdues comunitats un nou coneixement: «la violència sexual dels homes contra les dones i la violència militar de l'estat estaven connectades inextricablement» (1998:128). Anant de la base cap el nivell del lideratge, també és important mencionar l'experiència de la International Women's Commission, que va aconseguir unir dones israelianes i palestines juntament amb dones provinents de països de la Unió Europea, ja que aquesta mena d'associació és possible i necessària per tal de trobar una solució pel conflicte en la regió d'Orient Mitjà (Anderlini 2007: 72).

A Irlanda del Nord, les dones catòliques i protestants van crear un partit polític, la Coalició de les Dones d'Irlanda del Nord (CDIN), integrat només per dones, que els permetia participar en les converses de pau (Bell 2004:110; Anderlini 2007:69). Mentre tenien lloc les negociacions de pau, la coalició va treballar intensament per garantir que

---

9. Es pot trobar informació sobre el moviment Ahotsak a la seva pàgina web <http://ahotsak.blogspot.com>. [Consultada el 27/01/2009].

tant les dones republicanes com les unionistes fossin sempre presents a la taula (Fearon 2002). També van promoure un acord de pau final que fos el més inclusiu possible i van dur a la taula la qüestió dels drets humans, considerant que aquests havien de ser vistos com a part de la solució del conflicte (Bell 2004). Alguns dels principals èxits d'aquest partit en l'acord final foren la inclusió dels drets de les víctimes i de la reconciliació; la importància que la participació de les dones va obtenir en el mapa electoral; i el reconeixement de la importància de la participació de la societat civil en els processos de pau (Fearon 2002).

A Sri Lanka, les dones Tàmils i Singaleses que van participar en el subcomitè de gènere establert durant les converses de pau de 2003 van ser capaces d'elaborar una agenda comú que va servir de base pel diàleg. Aquesta agenda tenia com a punt inicial el reconeixement dels efectes devastants que el conflicte armat havia tingut en les vides de les dones d'ambdues parts. La seva participació en les negociacions de pau fou el resultat de la feina prèvia feta per activistes feministes durant els anys del conflicte (Samuel; Missió Internacional de Dones al Nord Est de Sri Lanka International: 2002).

Hi ha altres casos, com el de les dones somalis que van crear un clan integrat per dones pertanyents a diferents clans existents en el país. L'objectiu era participar en les negociacions de pau que tenien lloc amb la participació únicament dels líders homes dels clans en conflicte. Aquesta mobilització va dur a la creació d'un «sisè clan» i va encoratjar moltes dones a afirmar que elles, atrapades entre els clans dels seus pares i dels seus marits, pertanyien només al clan de les dones (Anderson, 2005; Anderlini 2007:69). Aquestes dones van intentar unir totes les dones somalis per formar un pont per la pau i, malgrat els intents dels senyors de la guerra de destruir el seu moviment, van aconseguir participar en la Conferència Nacional Somali per la Reconciliació de 2004 i en la signatura de l'acord de pau (Anderlini 2007:69).

Kosovo i Sèrbia ens ofereixen un altre exemple, les activistes per la pau sèrbies de les Dones de Negre i la Xarxa de dones de Kosovo (una xarxa de dones que reuneix a 80 organitzacions de Kosovo) va crear la Coalició de Dones per la Pau. Es tractava d'un moviment civil basat en la solidaritat entre les dones més enllà de les fronteres ètniques i reli-

gioses, que treballava per la promoció de la participació de les dones en el procés de pau de Kosovo, incloent les negociacions sobre el *status* (Villellas i Redondo, 2008). Tal i com afirma, aquesta coalició va ser fundada «com una iniciativa ciutadana independent basada en la solidaritat de les dones més enllà de les divisions ètniques i de religió, així com de les fronteres estatals i les barreres». ¹⁰ Una de les seves moltes demandes ha estat que es tingui en compte la resolució 1325 del Consell de Seguretat de les NU en el procés de definició de l'estatus final de Kosovo. En el seu estudi sobre el procés de rehabilitació postbèl·lic de Kosovo, Ana Villellas i Gema Rendondo reconeixen que les aliances forjades per les dones en l'esfera informal han servit com a plataforma per la defensa de la inclusió de les dones en el procés de negociació de l'estatus final de l'antiga província sèrbia,

«Ha estat d'especial importància pel que fa a aquesta dimensió de la construcció de pau, la constitució de la Coalició de les Dones per la Pau, com una plataforma conjunta establerta el març de 2006 per part de dones kosovars i sèrbies activistes per la pau per tal de supervisar les negociacions sobre l'estatus, promoure la participació de les dones, i promoure, en general, l'adopció de la perspectiva de gènere en les negociacions. Es tracta d'una aliança promoguda per la Xarxa de Dones Kosovars i per les Dones de Negre. [...] La seva estratègia ha consistit en fer lobby sobre els actors nacionals i internacionals en favor de la presència de les dones en l'equip de negociació kosovar». (2008: 18)

Sovint, les pràctiques polítiques transversals¹¹ desenvolupades per moltes organitzacions de dones en contextos de seriosa polarització

---

10. http://www.zeneucnom.org/index.php?option=com_content&task=view&id=199&Itemid=54. [Consultat el 16/05/09].

11. Com defensa Cera Murtagh, el terme política transversal utilitzat per primera vegada per Nira Yuval-Davis com un sinònim de política de coalició i d'aliança, es refereix a la formació d'aliances entre dones de diverses identitats i comunitats nacionals. Cockburn identifica que aquestes aliances es basen en principis i objectius comuns, i no en una identitat comú [...] Les fronteres d'aquestes coalicions queden doncs establertes, tal i com diu Yuval-Davis, «no en termes de 'qui' som, sinó en funció de què volem aconseguir.» Permet, doncs, que dones provinents de diverses comunitats nacionals o amb posicions polítiques contràries treballin juntes amb un objectiu compartit.» (Murtagh, 2007:5)

social impliquen confrontar-se amb els discursos dominants promoguts, en molts casos, per les institucions governamentals. La violència armada accentua, inevitablement, les divisions socials i incrementa la rigidesa de les posicions de les parts en relació al conflicte. Aquestes dificultats no són alienes als moviments de les dones que sorgeixen en aquesta mena de contextos. La impossibilitat de la Coalició de les Dones del Nord d'Irlanda de crear un projecte sostenible, o els enormes obstacles afrontats per les dones xipriotes que integren Hands Across the Divide¹² per tenir impacte en els cercles polítics formals de Xipre són dos exemples d'aquesta realitat (Hadjipavlou: 2006). No obstant això, la mera existència d'aquests grups posa en dubte la polarització com a únic escenari possible en aquests contextos i deslegitima l'ordre patriarcal que sustenta aquestes divisions socials.

Les dones provinents de moltes societats afectades pel conflicte han aprofitat la particular oportunitat que els ofereix el procés de pau. Això succeeix malgrat l'existència de converses de pau formal, i el seu principal objectiu és la creació d'espais on el diàleg intercomunitari sigui possible i on el treball es faci basant-se en el reconeixement de punts de partida en comú acceptables per tothom, sense haver de renunciar a la pròpia identitat. A través de relacions basades en l'empatia, es poden creuar els murs, i l'empatia és un valor amb el que moltes dones se senten familiars. Reconèixer-se a si mateixa en d'altres dones, malgrat el fet que se suposi que són «enemigues», es converteix en una tasca més fàcil quan es comparteix una lluita comú, la lluita contra el patriarcat i la discriminació. Aquesta lluita ofereix un terreny comú on la resta de diferències poden ser atenuades.

Les dones que han decidit treballar transcendent les divisions han aconseguit crear espais per treballar sobre qüestions que afecten totes les dones sense tenir en compte el seu origen comunitari i a la vegada

---

12. Hands Across the Divide és una organització que té com a objectiu la incorporació de la perspectiva de gènere en l'anàlisi del conflicte cipriota i en el procés de pau. L'organització està formada per dones tant de la comunitat grega com turca, i es defineix a si mateixa com a feminista, la qual cosa inspira el seu treball intercomunitari. Des d'aquesta perspectiva demanen la inclusió del gènere en les converses de pau, en una societat molt patriarcal que exclou les dones de l'espai públic (Hadjipavlou: 2006; Hands Across the Divide, 2004; Zenon: 2006).

han acceptat el desacord sobre altres qüestions (McWilliams, 1995: 32). Potser, el fet d'assumir la possibilitat del desacord és el punt de partida més important per acabar amb la violència i aconseguir acords de pau més inclusius. Una qüestió important destacada per Christine Bell és com aconseguir una agenda comú en aquells grups integrats per dones que provenen de comunitats diferents i enfrontades sense que aquesta agenda «es converteixi en el mínim comú denominador entre elles, irrelevant per la vida de les dones i pels processos de diàleg» (2004: 111).

4. LA PRESÈNCIA I LA PARTICIPACIÓ DE LES DONES EN ELS PROCESSOS DE PAU

En aquesta secció l'objectiu principal consisteix en analitzar els espais i posicions que han ocupat les dones en els processos de pau formals, quins han estat els seus rols i algunes de les contribucions fetes en aquest camp. Val a dir que el punt de partida inicial no és gaire encoratjador, ja que la major part dels processos de pau que estan tenint lloc actualment estan compostats només per homes (Anderlini 2007; Chinkin 2003a; Bouta et Al. 2005). En primer lloc, analitzaré alguns dels principals obstacles que han d'afrontar les dones per tal de participar en els processos de pau formals. En segon lloc, presentaré dos casos d'estudi que resulten rellevants per aquest tema: Sri Lanka i Irlanda del Nord.

Per tal de dur a terme un anàlisi feminista dels processos de pau, és important identificar la parcialitat sexista d'aquests processos. La major part dels participants que hi intervenen són homes, tant entre els negociadors com entre els mediadors (Potter 2005), i les dones sovint estan poc representades a tots els nivells «tant en les agències internacionals que donen suport a les negociacions de pau, com en els equips de negociació que representen les parts en conflicte, com en d'altres institucions que són convidades a la taula de negociació» (Bouta et Al. 2005: 51). Christine Bell defensa que fins i tot el terme mateix «procés de pau» està determinat per la qüestió de gènere:

«L'etiqueta 'procés de pau' té tendència a ser utilitzada només quan es reuneixen els principals protagonistes militars per tal de posar fi a la violència. La 'natura masculina' es fa present tant en els processos de pau dirigits a nivell internacional com en els locals. [...] Si s'assumeix que l'objectiu principal d'un procés de pau consisteix normalment en posar fir a l'enfrontament militar, es fa inevitable que el procés mateix es centri en els homes.» (2004: 98)

Tenint en compte aquesta realitat, l'objecte d'estudi podria, per tant, ser l'absència de les dones, més que no pas la presència de les dones. Tot i així, i malgrat la seva presència reduïda, han aportat importants contribucions que cal reconèixer i revisar des d'una perspectiva crítica.

4.1 EL LLARG CAMÍ DE LES DONES CAP A LA TAULA DE PAU

La resolució 1325 del Consell de Seguretat de les Nacions Unides¹³, aprovada l'octubre de 2000, ordena la inclusió de les dones en tots els estadis dels processos de construcció de pau, incloent les negociacions de pau. No obstant això, la realitat sembla allunyar-se bastant d'aquest punt de referència. Una ràpida revisió d'alguns dels processos de pau més significatius que han tingut lloc durant els últims anys ho demostra. Tot i que, de moment, encara no s'ha fet un càlcul exhaustiu del nombre de dones que han participat en negociacions de pau en les últimes dècades, algunes dades estimen la seva participació en un 4%.¹⁴

Com és que malgrat l'important compromís amb la causa de la pau demostrat per moltes organitzacions de dones, quan arriba el moment

---

13. Es pot accedir al text complet d'aquesta resolució a <http://daccessdds.un.org/doc/UN-DOC/GEN/N00/720/18/PDF/N0072018.pdf?OpenElement>

14. Un estudi fet per l'Escola de Cultura de Pau el 2008 sobre 22 negociacions que van afectar grups armats presents en 20 països mostra que de les 280 persones que van intervenir-hi, només 11 eren dones, la qual cosa representa un 4% del total. Aquest percentatge era una mica superior en els equips de negociació governamental (7%), especialment a causa de l'alt percentatge de dones presents en els equips de negociació de Filipines. La presència de dones en grups armats (0.3%) i en els equips facilitadors (1.7%) és pràcticament inexistent (Fisas 2008: 21).

de negociar la fi dels conflictes armats les dones no hi estan presents? S'han donat algunes explicacions sobre les causes de l'escassetat de dones en aquest procés.

En primer lloc, caldria posar èmfasi, per sobre dels factors als que normalment es fa al·lusió, en el fet que l'accés de les dones a les posicions de presa de decisions continua estan restringit. El Secretari General de les NU ho va afirmar en el seu informe sobre la implementació dels acords de la Plataforma de Beijing per l'acció¹⁵, un document redactat amb l'objectiu de revisar la plataforma deu anys més tard de la seva aprovació (Annan 2004). Com que la major part de les persones que participen en les negociacions de pau provenen de posicions que les habiliten per exercir el poder i prendre decisions, el resultat d'aquest fenomen és l'exclusió de les dones. Sanam Anderlini defensa que la raó principal que explica l'absència de les dones en les taules de pau és «l'absència de dones que ocupin posicions de lideratge ja sigui als partits polítics, als grups estals o als grups no estatals»(2007:58). No obstant això, Anderlini senyala que fins i tot en aquells casos en que les dones han aconseguit arribar a aquestes posicions, romanen àmpliament excloses de la presa de decisions. Altres autors fan referència a l'escassetat de dones en el camp de la diplomàcia i també entre els líders de grups armats irregulars (Fisas 2008).

Aquesta exclusió es refereix no només a les parts directament implicades en el conflicte sinó també al tercer vèrtex del triangle, ocupat per persones o institucions que tenen la capacitat d'actuar com a mediadors o facilitadors en aquests processos. La masculinització d'aquest àmbit de treball també ha estat discutida. Antonia Potter (2005) a través del seu anàlisi dels perfils de mediadors de la *Track One* o diplomàtics oficials, així com de les característiques requerides per aquests professionals, intenta explicar per què aquestes posicions no estan gairebé mai ocupades per dones. Destaca que hi ha dos obstacles prin-

---

15. La Plataforma per l'Acció de Beijing va néixer a la Quarta Conferència de la Dona i té com objectiu l'aplicació de l'acord internacional per aconseguir la igualtat de les dones, el desenvolupament i la pau arreu del món. Va representar la consolidació dels compromisos adquirits durant la Dècada de la Dona de les Nacions Unides, 1976-1985. La Plataforma constitueix l'agenda internacional per l'empoderament de les dones.

cipals¹⁶ que impedeixen una participació equitativa d'homes i dones en el rol de mediadors: d'una banda, la manca de voluntat política, i de l'altra, arguments tals com la percepció d'alguns mediadors de que les dones que ocupin aquesta posició faran derivar l'agenda de manera desproporcionada cap a les anomenades «qüestions de dones». Samnam Anderlini explica que una afirmació comú entre els polítics és que la igualtat de gènere o les qüestions de dones no són temes apropiats per ser discutits en la taula de pau (2007: 61).

A més, hi ha factors tals com la dificultat de participar en l'establiment de relacions informals (de gran importància en el procés de pau), on els participants en la negociació estableixen llaços de natura personal i estan, per tant, oberts a una major confiança. No és senzill per les dones incorporar-se en aquests espais informals formats exclusivament per homes, i això fa que es perdin una part important del procés. Tot plegat, sumat a la reticència tradicional de les parts en conflicte a acceptar la intervenció externa agreujada pel fet que la intervenció està dirigida per una dona, ja que d'acord amb l'International Alert (2004), «en societats dominades pels homes on les dones no han participat en afers polítics, sovint aquelles que aconseguen entrar-hi són vistes amb escepticisme i desconfiança per part dels altres homes i dones».

Per acabar, caldria també esmentar el fet que els líders d'alguns grups armats, així com dels governs, són reticents a la participació de les dones o a la inclusió de les qüestions de gènere en l'agenda com quelcom de rellevant o d'important pel curs de les negociacions. Les qüestions relatives a l'emancipació de les dones han estat considerades secundàries per part de molts grups armats, i contingents en relació a d'altres objectius tals com l'alliberament nacional. Poques vegades s'han percebut aquestes qüestions com un àmbit que podia ser

---

16. L'estudi *We the women. Why conflict mediation is not just a job for men* mostra que malgrat les dificultats que han d'afrontar les dones que ocupen posicions de responsabilitat normalment ocupades per homes com mediadores en conflictes, les que ho aconseguen hi estan capacitades gràcies a la seva complexa formació i a les seves capacitats tècniques. A més, arguments com els de la dificultat de conciliar la vida familiar amb aquesta mena de feines demostren no ser vàlids en aquest cas ja que les edats d'aquestes persones (entre 55 i 75 anys) impliquen que ja no s'estan fent càrrec de criatures petites (Potter 2005).

tractat a la vegada. De fet, aquesta és una posició compartida per algunes dones que també donen, o han donat, preferència a objectius altres que la igualtat de gènere. Edita Tahiri¹⁷, l'única dona implicada en les negociacions fallides amb Sèrbia que van precedir els bombardeigs de la OTAN, ha afirmat que el seu rol en la delegació albanesa d'aquella època estava guiada per la seva agenda nacionalista albanesa, i que no fou fins més tard que la seva posició va adoptar la perspectiva de gènere. També ha dit que actualment la seva posició en una taula de negociació seria diferent en aquest aspecte (ECP 2008: 140-141). A la banda d'aquells que prenen la decisió sobre qui participa i qui no, sovint s'afirma que la taula de pau no és el lloc adequat per dur-hi a terme discussions sobre igualtat de gènere o sobre les qüestions de les dones, ja que la prioritat hauria de ser posar fi al conflicte armat (Anderlini 2007: 6; International Alert i Women Waging Peace 2004).

En aquest sentit, poques vegades es considera la taula de pau com el lloc per debatre les «normes culturals» i també s'argumenta que promoure la participació de les dones pot alienar alguns dels líders i fer perillar el procés de pau (International Alert i Women Waging Peace 2004). No obstant això, el fet que els acords que resulten de les converses de pau siguin la base per les futures societats postbèl·liques fa que les «qüestions de gènere» siguin tan importants com les qüestions suposadament neutres pel que fa a la qüestió de gènere, que normalment són abordades, com ara les lligades al territori i a l'economia, si l'objectiu que es persegueix és el de construir una societat que pugui fer front a les causes subjacents dels conflictes armats.

Les dones que participen en les negociacions es troben davant d'un doble repte. El primer consisteix en haver de participar en estructures preestablertes les organitzacions de les quals responen a les necessitats, interessos, i manera de fer les coses dels que han iniciat el procés de pau. El segon, és el de transformar aquestes estructures de negociació, que amb tota probabilitat van ser construïdes a partir d'esquemes patriarcals que no tenen en compte com n'és de difícil per moltes dones par-

---

17. Edita Tahiri, va ser la Ministra d'Afers Exteriors de les institucions polítiques kosovars alternatives entre 1991 i 2000, i la representant especial del líder kosovar Ibrahim Rugova entre 1998 i 2000.

ticipar en les negociacions. Aquest fet pot haver-se produït per diverses causes. La manca de participació es pot deure a l'exclusió directa de les dones, però també pot ser el resultat d'altres causes, com la manca de recursos econòmics disponibles, o d'altres problemes, com la dificultat de conciliar la vida familiar i les responsabilitats de la vida privada i domèstica amb una participació activa en l'esfera política. Tal i com senyala Christine Bell, «per poder tenir un impacte en el procés de negociació, i en l'acord de pau resultant i la seva implementació, les dones han de trobar camins per accedir al procés que ha estat concebut sense elles, i, a la vegada, reformular les qüestions que es troben al cor del procés» (Bell 2004: 99). Cal dir també que de vegades les dones decideixen quedar-se en l'esfera informal malgrat el seu èxit a l'hora de crear consciència pública i suport, i, per tant, no focalitzen els seus esforços en aconseguir representació en les converses de pau (Anderlini 2007).

En el seu estudi sobre les pràctiques de gènere en les institucions de masculinitat hegemònica—tal i com es podrien etiquetar els processos de pau—, Annika Kronsell defensa la idea que aquestes «institucions en gran part governades per homes han produït i recreat normes i pràctiques associades amb la masculinitat i l'heterosexualitat» (2005: 281), i aquesta «normativitat» té com efecte el fet que acabi semblant natural i inqüestionable (2005: 282). D'aquesta manera, el poder masculí i la presència dels homes a l'interior d'aquests espais acaba apareixent com inqüestionable. Tal i com segueix desenvolupant Kronsell

«aquestes normes, pel fet de ser dominants en la institució, no necessiten cap política explícita. La masculinitat no necessita ser tematitzada. Al contrari, les normes masculines segueixen reproduint-se simplement a través del manteniment rutinari de les institucions.» (2005: 283).

Des dels anys noranta, les qüestions de gènere han adquirit més importància en l'agenda internacional, especialment després de la Quarta Conferència sobre la Dona de Beijing que va tenir lloc el 1995. La Plataforma per l'Acció de Beijing que va sorgir com a resultat del que la conferència va establir com un dels seus objectius estratègics, la necessitat «d'augmentar la participació de les dones en la resolució de

conflictes als nivells de presa de decisions»¹⁸. Cinc anys més tard de l'establiment d'aquest punt de referència, el Consell de Seguretat de les NU va aprovar la resolució 1325 sobre la dona, la pau i la seguretat que fa una crida a tots els actors per tal d'adoptar la perspectiva de gènere en les negociacions i implementacions dels acords de pau. Tot i així, els processos de pau que han tingut lloc després d'aquests dos importants èxits normatius continuen sense incloure la presència de les dones. Els acords, signats el 1995, per acabar amb la guerra de Bòsnia, «l'acord de pau més important signat després de la conferència de Beijing» (Lithander 2000: 9) no va tenir en compte les recomanacions expressades a la Plataforma per l'Acció de Beijing, és més, només van ser signats per homes, sense que cap dona sèrbia, croata o bosniana participés en les negociacions (Lithander 2000).

Un anàlisi sobre alguns dels acords més rellevants signats durant els anys que van seguir la resolució 1325 del CSNU presenta resultats similars.¹⁹ Els acords signats a Bouganville (2001), Angola (2002), Eritrea i Etiòpia (2000), Aceh (2005), Côte d'Ivoire (2007), no esmenten gairebé mai les qüestions de gènere, si és que les arriben a esmentar. D'altres exemples, en canvi, com els Acords de Bonn signats el 2001 amb l'objectiu d'establir una autoritat provisional a l'Afganistan o l'Acord d'Accra (2003), que va posar fi al conflicte armat de Libèria, sí que mencionen explícitament les qüestions de gènere. No obstant això, en el cas de l'Afganistan la inclusió de les qüestions de gènere a l'interior del text de l'acord obeïa més a pressions externes que no pas a una voluntat autòctona de millorar les condicions de vida de les dones.²⁰

---

18. Aquesta necessitat va ser reconeguda en l'Objectiu Estratègic E.1

19. La llista completa de tots els acords de pau signats després del 2000 pot trobar-se a la Base de Dades dels Acords de Pau de la Justícia Transnacionals de l'Institut de Justícia Transnacional de la Universitat de l'Ulster. <http://www.peaceagreements.ulster.ac.uk/index.html>. Però, per l'objectiu d'aquesta recerca només s'han seleccionat alguns dels acords més rellevants, especialment aquells que pretenien ser acords exhaustius, i no només parcials o operatius.

20. La invasió de l'Afganistan el 2001 per part de les Forces Armades d'EE.UU. es va legitimar amb una discurs de gènere que defensava la necessitat d'una intervenció militar per tal de millorar la situació de les dones en el país i defensar els seus drets humans, constantment violats durant el règim dels Talibans. No obstant això, vuit anys després de la invasió, els drets de les dones a l'Afganistan continuen violant-se de manera sistemàtica.

4.2 SRI LANKA

Sri Lanka pateix un conflicte armat etnopolític des de 1983. El grup armat Tàmil LTTE s'enfronta amb el govern des de fa més de tres dècades reclamant la independència de les àrees nord-orientals de l'illa i la creació d'un estat sobirà per a la població Tàmil. El 1983 el LTTE va iniciar el conflicte armat com a conseqüència del procés de marginalització de la població Tàmil per part del govern de Sri Lanka, format bàsicament per elits Singaleses. Després de la descolonització de l'illa el 1948 aquesta exclusió va portar els grups armats a demanar un estat independent i sobirà mitjançant les armes. Des de 1983 no hi ha hagut cap intent d'acabar amb el conflicte armat a través d'un procés de pau que hagi tingut èxit.

El 2002, després de la signatura dels acords d'alto al foc, van iniciar-se converses de pau amb mediació noruega. No obstant això, el fracàs d'aquestes negociacions va acabar amb un revifament virulent del conflicte armat el 2006. El llegat de més de 30 anys de conflicte són 86.000 persones mortes i més d'un milió de desplaçats interns. L'impacte sobre les dones ha estat molt significatiu, a causa del desplaçament forçat i l'augment del nombre de dones caps de família, però també, especialment, a causa de la violència sexual, de la qual la major part de les víctimes han estat dones Tàmils. Aquesta mena de violència ha estat perpetrada principalment per les forces de seguretat contra les dones que eren acusades de formar part del LTTE (Bastick, Grimm i Kunz 2007: 109).

Com ja s'ha mencionat anteriorment, el 2002 va començar un procés de pau amb l'objectiu d'arribar a una solució negociada pel conflicte armat. L'absència de les dones en les estructures de negociació fou notòria malgrat el fet que els grups de dones de Sri Lanka tenen una experiència significativa forjada durant diverses dècades d'activisme en favor de la pau en el país. En diverses ocasions, la primera el 1979, i repetidament durant les següents dècades, les dones han reclamat una solució política pel conflicte armat (Samuel 2001). A l'inici de les converses de pau també es van manifestar públicament expressant el seu suport a l'acord al que van arribar el govern i el LTTE i que posava fi a les hostilitats.

Així doncs, l'inici de les converses de pau de 2002 va tenir lloc en un context en que els moviments de dones tenien prou experiència i capacitat de mobilització perquè la seva demanda d'augmentar la participació de les dones en el procés arribés al govern, al LTTE i a la comunitat internacional, que donava suport al procés de pau.

Com en d'altres contextos de conflictes armats i de converses de pau, la capacitat per construir relacions i aliances entre les dones locals i internacionals i d'altres actors rellevants va ser central per enfortir aquestes demandes. La resolució del Consell de Seguretat de les NU, aprovada dos anys abans, donava el marc normatiu que sustentava les demandes de les dones, al fer una crida al compromís tant dels governs com de la comunitat internacional amb la participació de les dones en totes les etapes del procés de pau i de rehabilitació postbèlica.

El moviment de les dones va organitzar una missió internacional conjuntament amb feministes internacionals i activistes per la pau que donava algunes recomanacions amb l'objectiu d'afavorir la participació de les dones en el procés de pau així com d'integrar la perspectiva de gènere en els diversos acords de pau als que es poguessin arribar com a resultat d'aquest procés.²¹ El govern noruec, que va facilitar el procés de pau per voluntat de totes dues parts, es va fer eco d'aquestes demandes, i el febrer de 2003 es va arribar a un acord per l'establiment d'un Subcomitè de Gènere en les negociacions.

Astrid N. Heiberg va ser designada consellera del subcomitè, amb la tasca de facilitar la seva feina i la comprensió mútua entre les dones que l'integraven, tant Tàmils –combatents del LTTE- i Singaleses –representants del govern, però amb experiència com a activistes i acadèmiques-. La seva experiència com a política a Noruega i com a presidenta de la Federació Internacional de la Creu Roja, i el seu coneixement de la situació de Sri Lanka, feien d'ella una dona amb la capacitat i l'experiència necessàries per tal de facilitar la integració de la qüestió de gènere en el procés de pau. La creació d'un subcomitè va

---

21. El text complet amb les recomanacions fetes per la Missió Internacional de Dones al Nord-Est de Sri Lanka pot trobar-se a http://issues.lines-magazine.org/Art_Feb03/WomenMission.htm. [Consultat el 17/05/09].

permetre corregir, com a mínim parcialment, l'exclusió de les dones en la construcció de pau del país.

Abans que el procés es col·lapsés, les dones que formaven part del subcomitè es van reunir en dues ocasions i van aconseguir establir una agenda comú de set punts que incloïen les qüestions considerades centrals per la negociació: un procés de pau durable, el reassentament, la seguretat personal i la protecció, les infraestructures i els serveis, la subsistència i el treball, la representació política i la presa de decisions, i la reconciliació.²²

El final del procés de pau va fer impossible la continuació de la feina del subcomitè, malgrat el fet que les dones que l'integraven van seguir en contacte de manera informal. Segons les paraules de Kumari Jayawardena²³ «la connexió entre el Subcomitè sobre Qüestions de Gènere i les converses de pau va constituir la seva força i també la seva feblesa» (Chhachhi 2006). La manca d'autonomia que havia de donar lloc al procés de pau va acabar per fer dificultar la continuació del procés.

El paper jugat per Astrid N. Heiberg com a facilitadora del procés mereix un breu comentari, ja que serveix per il·lustrar el fet que si les tasques de mediació continuen estant desenvolupades de manera massiva pels homes (Potter 2005) no és per manca de dones amb experiència, capacitats i qualitats suficients per desenvolupar aquesta tasca, sinó a causa de la reticència dels homes a incorporar les dones en algunes esferes polítiques i públiques.

---

22. Nota de premsa del Real Ministeri d'Afers Exteriors Noruec «Primera reunió del Subcomitè sobre Qüestions de Gènere (SQG), que ha tingut lloc a Kilinochchi 5-6 Març 2003». <http://www.peaceinsrilanka.lk/insidepages/Pressrelease/RNG/RNG06March.asp>. [Consultat el 17/05/09].

23. Va ser una de les dones que va participar a la banda del govern. Les dones que representaven el govern eren Kumari Jayawardena, Deepika Udagama, Fazeela M. Riyaz, Kumudini Samuel i Faizun Zackariya. Les representants del TAT eren Thamalini Subramaniam, Kaaya Somasundram, Premila Somasundram, Suthamathy Sanmugarajah, i Yalisa Balasingham.

4.3 IRLANDA DEL NORD

El cas d'Irlanda del Nord és, en certa manera, diferent, ja que les dones sí que van participar en el procés oficial mitjançant la creació d'un partit polític que contestava les eleccions per tal d'aconseguir prou representació per aconseguir un lloc en la taula de negociació. Aquesta secció analitzarà el paper jugat per les dones que van participar en les negociacions de pau, i més concretament, la CDIN. Quan va iniciar-se el procés de pau, una de les condicions establertes per participar en la taula de pau era haver estat escollit com a representant (Magallón 2006). Així doncs, en un context en que les dones havien tingut molt poca experiència en la participació política formal, les possibilitats de participar en el procés eren molt escasses. No obstant això, l'abril de 2006 es va crear la CDIN amb l'objectiu de contestar les eleccions que havien de designar els integrants de les converses de pau multi-partidistes. La CDIN estava formada per dones amb identitats nacionals i religioses diferents, així com amb orígens polítics i d'activisme diversos (Murtagh 2007). Es tractava d'un partit polític integrat per dones que tenia com objectiu principal dur les demandes de les dones a les converses de pau, així com negociar des de la perspectiva de les dones.

Van intentar superar les dificultats inherents a la diversitat interna del partit donant consistència a la coalició, en lloc de convertir-la en un mer gest d'apropament entre dones provinents de comunitats enfrontades. La CDIN considerava la qüestió de la inclusió política com un aspecte central, la qual cosa representava un dels pilars fonamentals del partit, i en segon lloc, la defensa dels drets humans representava també una qüestió essencial (Bell 2004).

La presència de les dones va implicar l'ampliació de l'agenda de les negociacions amb qüestions presents de manera tangencial, com els drets humans o el benestar social i, evidentment, la igualtat de gènere. La CDIN va servir com a impuls per la participació de les dones en la resta de forces polítiques implicades en el procés (Fearon 2002). No obstant això, alguns autors han senyalat el fracàs que va suposar el fet que la CDIN no sobrevisqués en l'arena política formal a llarg termini

(Murtagh 2007). Aquest fracàs pot ser, en part, atribuït a factors estructurals i culturals, ja que la desigualtat de gènere no era aliena als discursos nacionalistes dominants. Tot i així, la feina intercomunitària desenvolupada per aquest partit va anticipar la realitat política actual a Irlanda del Nord, ja que deu anys després de la signatura dels acords el govern d'Irlanda del Nord està integrat tant per nacionalistes com per unionistes.

5. CONCLUSIONS

Aquest article ha intentat oferir un anàlisi preliminar dels processos de pau des d'una perspectiva de gènere. He intentat situar aquest anàlisi en el marc dels estudis sobre la pau i del feminisme així com dels debats resultants de la integració de les dues perspectives, passant per les seves principals contribucions tant teòriques com pràctiques. L'objectiu d'aquesta secció del meu treball ha estat defensar la idea que per tal de construir processos de pau durables i transformadors la qüestió de la inclusió de les dones i de la perspectiva de gènere és central. Les experiències de les dones en la construcció de pau, i més concretament, en els processos de pau –tot i ser escasses, han donat un marc a aquests pensaments. Voldria acabar reflexionant sobre tres idees que poden resumir els principals arguments aportats en aquest article, així com les implicacions polítiques d'aquest estudi.

5.1 ELS PROCESSOS DE PAU, TAN DETERMINATS PEL GÈNERE COM LES GUERRES

Quan parlem de gènere estem parlant de poder i de la relació que s'estableix entre els homes i les dones en totes les esferes socials, ja siguin públiques o privades. Els conflictes armats i els processos de pau reproduïxen aquestes dinàmiques de gènere i tot enfocament feminista sobre aquesta qüestió les ha de posar en dubte. Els homes i les dones juguen rols diferents en les situacions de conflicte, algunes d'elles estrictament definides pels estereotips socials del que és correcte per

una dona o per un home, però n'hi ha d'altres que no obeeixen a aquestes normes de gènere socialment sancionades. Cal tenir consciència de totes elles si l'objectiu final dels processos de pau és el de transformar les condicions socials que van fer possible la guerra. Malgrat les idees àmpliament difoses sobre l'estreta connexió existent entre les dones i la pau, és necessari fer visible que els processos de pau també estan dissenyats i tenen lloc en funció d'aquestes normes de gènere. Les dones estan excloses, les seves propostes i necessitats són vistes com secundàries i no essencials, i els èxits són mesurats sense tenir en compte que algunes de les seves conseqüències poden no servir per millorar les vides de les dones tant com les dels homes.

La metodologia és important, i, si es volen posar les bases per una pau inclusiva, cal que la perspectiva de gènere impregni tot el procés des dels seus inicis. El lema 'tot per les dones, però sense les dones' ja no és vàlid, ja que els models androcèntrics han demostrat que només són parcials. Definir les agendes de les dones és una tasca difícil que només té sentit quan s'inclouen les perspectives locals que tenen en compte les necessitats locals, en lloc de les definides de manera universal, que poden tenir molt poc a veure amb la vida diària de les dones en els contextos de conflicte. Per tant, si els acords de pau són escrits, acordats i implementats només pels homes, les dinàmiques de gènere que estaven presents durant el conflicte armat romanen inqüestionades i intactes.

5.2 LES DONES IMPORTEN I LA SEVA INCLUSIÓ ÉS IMPERATIVA

Com s'ha senyalat anteriorment, la inclusió de les dones en els processos de pau no obeeix només a un imperatiu de justícia. No es tracta només del fet que les dones tinguin dret propi a participar a les taules de pau, que segurament el tenen. La importància de la seva presència es troba també en el fet –i diria que en gran part– perquè porten les qüestions de gènere i d'igualtat a les discussions i les agendes. Per tant, la participació de les dones és necessària per la construcció d'una societat democràtica basada en la igualtat i en els principis de justícia.

És més, la seva presència també és un avantatge important per tal de donar lloc als processos de pau.

De moment, la inclusió de les dones no ha estat tinguda en compte de manera seriosa. La major part de les converses de pau tenen lloc sense que cap dona tingui l'oportunitat d'expressar la seva opinió en els cercles polítics i de presa de decisions. Però les dones aporten la seva experiència viscuda i el seu compromís personal a la taula de pau. No vull dir amb aquesta afirmació que les dones estiguin més compromeses que els homes, o que els homes no aportin les seves pròpies experiències. Ambdós són necessaris. Però han de ser ambdós, no només els homes. No és només una qüestió d'afegir dones per tal que la justícia, la igualtat i la inclusió impregnin tot el procés de pau. Però sense elles la justícia, la igualtat i la inclusió romanen absents i la construcció de pau s'aborda només des d'una sola perspectiva.

Incloure les dones implica dur a la taula les visions de molts segments de la societat, ja que la identitat de gènere es creua amb d'altres estrats tals com l'etnicitat, la religió o la classe. Les dones han de ser considerades no com una minoria, sinó com un grup significatiu en sí mateix, un grup que reuneix experiències i idees de molts altres grups (Karam 2001: 22). De vegades, les dones no tenen demandes específiques diferents a les demandes d'altres grups socials. Però poden contribuir a millorar les metodologies, la comunicació entre les parts i ajudar a construir la confiança entre elles. El fet de tenir una agenda específica, no ha de ser una obligació per formar part en el procés.

5.3 L'ENFOCAMENT DE GÈNERE IMPORTA I CAL QUE SIGUI UNA PAUTA A SEGUIR EN ELS PROCESSOS DE PAU

Partint de la tesi que he intentat defensar amb aquest article, es pot afirmar que per tal d'aconseguir processos de pau sensibles a la qüestió de gènere, la presència de les dones en les converses de pau és una condició necessària, però també que la participació de les dones *per se* no garanteix que les qüestions de gènere siguin abordades durant les discussions, ni que les decisions es prenguin des d'aquesta perspecti-

va. Els processos de pau requereixen la presència de les dones, però també que les agendes de negociació integrin el gènere, si el que es vol és que tinguin lloc debats i transformacions significatives.

És crucial recordar la importància de l'ús correcte del terme «gènere». La generalització del seu ús ha tingut com a conseqüència una certa «despolitització» d'aquest concepte. En lloc de reflexar la centralitat de qüestions com el poder, el terme gènere ha derivat cap a la idea de només afegir les dones. És necessària una reapropiació feminista del terme gènere per tal d'allunyar-se de nocions políticament correctes que amaguen les desigualtats de poder i la opressió de les dones pel patriarcat. Només a través del seu qüestionament podrà incloure's el gènere en els processos de pau d'una manera genuïna. És en el seu sentit polític complet que el gènere ha de guiar els processos de pau, i no a través de perspectives parcials que redueixen el gènere a la idea de portar les dones a l'esfera pública sense qüestionar-la.

Si no volem portar una pau i una democràcia «de baixa intensitat» a aquells països assolats per la guerra, cal entendre la pau en un sentit ampli. I per tal de superar el llegat de la guerra i la cultura de la violència que els conflictes armats deixen enrere les agendes de pau han d'integrar la perspectiva de gènere. Definir quins temes han de ser inclosos en les agendes per assegurar-se que el gènere ha estat incorporat pot resultar una tasca difícil. No es podrà arribar a un acord entre totes les dones que es troben en situacions de conflicte sobre quines qüestions han de ser prioritàries. No obstant això, les qüestions de gènere existeixen, i poden ser integrades en els processos de pau tot tenint en compte els marcs i els principis. I, evidentment, incloent en les discussions algunes qüestions específiques que no poden ser obviades. La violència contra les dones, l'empobriment, l'exclusió de les dones de la presa de decisions, tots ells són aspectes centrals.

Amani El Jack defensa que «el trastorn social causat pel conflicte ofereix el potencial per redefinir les relacions de gènere» (2003: 41). El gènere pot ser inclòs en les agendes dels processos de pau i poden tenir lloc transformacions. Però cal que hi hagi la voluntat de fer-ho.

Aquest article ha intentat analitzar la implicació de les dones en els moviments per la pau així com la seva participació en els processos de

pau. La recerca posterior sobre la qüestió del gènere i la construcció de pau podria abordar algunes qüestions que han quedat sense resposta com per exemple, per què la presència de les dones no és suficient per engendrar processos de pau, o, quines qüestions s'haurien d'abordar per tal de portar la perspectiva de gènere a les agendes dels processos de pau. I també, quines implicacions té desenvolupar una agenda que tingui en compte les qüestions de gènere durant les negociacions de pau. Els processos de pau requereixen la presència de les dones, però també cal que les agendes de negociació integrin el gènere, si es vol que tinguin lloc debats i transformacions significatives.

BIBLIOGRAFIA

- Anderlini, Sanam N. *Women at the peace table. Making a difference*. Nova York: UNIFEM, 2000.
- Anderson, Shelley. My only clan is womanhood: Building women's peace identities. a International Fellowship of Reconciliation's [base de dades online]. 2005 [citat 04/30 2008]. Disponible a http://www.ifor.org/WPP/article_May_05.pdf.
- Annan, Kofi. 2004. *Informe del secretari general sobre la implementació de la plataforma de Beijing per l'acció i els documents resultants de la sessió especial de l'assemblea general titulada*
- «*Women 2000: Gender equality, development and peace for the twenty-first century*. Naciones Unidas, E/CN.6/2005/2.
- Bastick, Megan, Karin Grimm, i Rahel Kunz. 2007. *Sexual violence in armed conflict. global overview and implications for the security sector*. Ginebra: DCAF.
- Bell, Christine. 2006. «Peace agreements: Their nature and legal status.» *The American Journal of International Law* 100, (2): 373-412.
- — 2004. «Women address the problems of peace agreements». A *Peace work. women, armed conflict and negotiation.*, eds. Radhika Coomaraswamy, Dilrukshi Fonseka, 96-126. Delhi, Sri Lanka: Women Unlimited.
- Bodelón, Encarna. *La igualdad y el movimiento de mujeres: Propuestas y metodología para el estudio del género*. Institut de Ciències Polítiques i Socials Barcelona, Catalunya, 148.
- Bouta, Tsjeard. 2005. *Gender, conflict, and development*, eds. Georg Frerks, Ian Bannon. Washington, D.C.: Banc Mundial.
- Brock-Utne, Birgit. 1989. *Feminist perspectives on peace and peace education*. The athene series. Nova York; Oxford: Pergamon.
- Burgess, Heidi. 2004. Peace processes. A *Beyond intractability*, ed. Burgess, Guy i Burgess Heidi. Boulder: Conflict Research Consortium. Universitat de Colorado.

- Byrne, Bridget. 2002. Towards a gendered understanding of conflict. *Gender and Peacekeeping Training Course. DFID/ DFAIT.*
- Chhachhi, Amrita. 2006. Kumari jayawardena. *Development and Change* 37, (6): 1335-1346.
- Chinkin, Christine. 2003. Gender, human rights and peace agreements. *Ohio State Journal on Dispute Resolution* 18,: 867-886.
- — 2003. *Peace agreements as a means for promoting gender equality and ensuring participation of women.* Ottawa: Divisió per l’Avenç de les Dones de les Nacions Unides, EGM/ PEACE/2003/BP.1.
- Cockburn, Cynthia. 2007. *From where we stand: War, women’s activism and feminist analysis.* Londres: Zed.
- — 2004. Militarism, male power and the persistence of war. Fòrum Social Europeu.
- — 1998. *The space between us: Negotiating gender and national identities in conflict.* Londres: Zed.
- Cohn, Carol, i Cynthia Enloe. 2003. A conversation with cynthia enloe: Feminists look at masculinity and the men who wage war. *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 28, (4) (06/01): 1187-07.
- Coomaraswamy, Radhika i Dilrukshi Fonseka. (eds.) 2004. *Peace work. women, armed conflict and negotiation.*, 73-95. Delhi: International Center for Ethnic Studies.
- Confortini, Catia C. 2006. Galtung, violence, and gender: The case for a peace Studies/Feminism alliance. *Peace & Change* 31, (3): 333-367.
- Darby, John, i Roger Mac Ginty (eds.) 2000. *The management of peace processes.* Ethnic and intercommunity conflict series. Basingstoke: Macmillan.
- Douglas, Sarah, Vanessa Farr, Felicity Hill, and Wenny Kasuma. 2004. *Getting it right, doing it right: Gender and disarmament, demobilization and reintegration.* UNIFEM.

- El Bushra, Judy. 2004. Fused in combat: gender relations and armed conflict. In *Development, women, and war: Feminist perspectives*. 2004. Development in practice readers., eds. Haleh Afshar, Deborah Eade. Oxford: Oxfam GB.
- El Jack, Amani. 2003. *Gender and armed conflict. overview report*. Brighton: BRIDGE. Institute of Development Studies.
- Enloe, Cynthia. 1990. *Bananas beaches & bases: Making feminist sense of international politics*. Berkeley Los Angeles: University of California Press.
- Escola de Cultura de Pau. 2008. *Alert 2008! report on conflicts, human rights and peacebuilding*. Barcelona: Icaria editorial.
- Fearon, Kate. 2002. *Northern ireland Women's coalition: Institutionalizing a political voice and ensuring representation*. Conciliation Resources.
- Fisas Armengol, Vicenç. 2008. *2008 yearbook on peace processes*. Barcelona: Icaria editorial.
- Galtung, Johan, i International Peace Research Institute, Oslo. 1996. *Peace by peaceful means: Peace and conflict, development and civilization*. Londres: Sage.
- Giles, Wenona, and Jennifer Hyndman. 2004. *Sites of violence: Gender and conflict zones* University of California Press.
- Goldstein, Josuah. 2001. *War and Gender: How Gender Shapes the War System and Vice Versa*. Cambridge University Press.
- Grau, Elena. 2000. Sentada en mi lado del abismo. Sobre *Tres Guineas* de Virginia Wolf. *En pie de paz* 52: 40-47.
- Hadjipavlou, Maria. 2006. No permission to cross: Cypriot women's dialogue across the divide. *Gender, Place & Culture* 13, (4): 329.
- Hands Across the Divide. «Imagining a post-solution Cyprus: The Gender Dimension». Article presentat al congrés sobre «Gender in the mediterranean: Emerging discourses and practices». [Citat 26/04/2008]. Disponible a <http://www.c-r.org/ccts/ccts24/cyprus.htm>.

- Hooks, Bell. 1999. *Feminist theory: From margin to center*. Southend press classics; v. 5. 2nd ed. Cambridge, MA: South End Press.
- — 1989. *Talking back: Thinking feminist, thinking black*. Boston, MA: South End Press.
- International Alert, Women Waging Peace. 2004. *Inclusive security, sustainable peace: A toolkit for advocacy and action*. Hunt Alternatives Fund and International Alert.
- International Women's Mission to the North East of Sri Lanka. 2003. «Women's Concerns and the Peace Process. Recomendations. 12th to 17th October 2002». *Lines Magazine*, Febrer 2003.
- Izquierdo, María Jesús. 1998. «Los órdenes de la violencia: especie, sexo y género». A *El sexo de la violencia. Género y cultura de la violencia*. Vicenç Fisas, ed. Barcelona: Icaria Editorial.
- Jayawardena, Kumari. 1986. *Feminism and nationalism in the third world*. Londres: Zed.
- John, Moolakkattu Stephen. 2006. Feminism and peace studies: Taking stock of a quarter century of efforts. *Indian Journal of Gender Studies* 13, (2) (1 de juny): 137-62.
- Karam, Azza. 2000. Women in war and peace-building: The roads traversed, the challenges ahead. *International Feminist Journal of Politics* 3, (1): 2-25.
- Kronsell, A. 2005. Gendered practices in institutions of hegemonic masculinity. reflections from feminist standpoint theory. *International Feminist Journal of Politics* 7, (2): 280-298.
- Lederach, John Paul. 1998. *Construyendo la paz: Reconciliación sostenible en sociedades divididas*. Red gernika. Vol. 2. Bilbao: Bakeaz.
- Lithander, Anna. 2000. *Engendering the peace process. A gender approach to dayton-and beyond*. Estocolm: Kvinna Till Kvinna.
- Magallón Portolés, Carmen. 2006. *Mujeres en pie de paz*. Madrid: Siglo XXI de España.

- McWilliams, Monica. 1995. Struggling for peace and justice: Reflections on women's activism in northern ireland. *Journal of Women's History* 6/7, (1): 13.
- Mendia, Irantxu. 2009. *Aportes sobre el activismo de las mujeres por la paz*. Hegoa, 48.
- Mirón, Dolores (dir.). 2004. *Las mujeres y la paz: génesis y evolución de conceptualizaciones, símbolos y prácticas*. Madrid: Instituto de la Mujer.
- Moghadam, M. 2002. *Patriarchy, the taleban, and politics of public space in afghanistan*. Vol. 25.
- Murguialday, Clara. 2001. La construcción de la ciudadanía de las mujeres después del conflicto. In *Guerra y Desarrollo: la Reconstrucción Post-conflicto*. Bilbao: UNESCO Etxea.
- Murtagh, Cera. 2008. A transient transition: The cultural and institutional obstacles impeding the northern ireland women's coalition in its progression from informal to formal politics. *Irish Political Studies* 23, (1): 21-40.
- Nash, Mary. 2004. *Mujeres en el mundo*. Alianza ensayo. Vol. 247. Madrid: Alianza Editorial.
- Pankhurst, Donna. 2004. *The 'sex war' and other wars: Towards a feminist approach to peace building. A Development, women and war: Feminist perspectives*. Oxfam GB.
- Pearce, Jenny. 2004. *Sustainable peace building in the south: Experiences from latin america A Development, women and war: Feminist perspectives.*, eds. Haleh Afshar, Deborah Eade Oxfam GB.
- Potter, Antonia. 2008. *Gender sensitivity: Nicety or necessity in peace process management?*. The Center for Humanitarian Dialogue.
- – 2005. *We the women: Why conflict mediation is not just a job for men*. The Center for Humanitarian Dialogue.
- Povey, Elaheh Rostami. 2003. Women in afghanistan: Passive victims of the borga or active social participants? *Development in Practice* 13, (2): 266.

- Puleo, Alicia. 2004. Perfiles filosóficos de la maternidad. In *Las mujeres y los niños primero. Discursos de la maternidad*. Eds. Ángeles de la Concha, Raquel Osborne. Barcelona: Icaria
- Rehn, Elisabeth, i Ellen Johnson-Sirleaf. 2002. *Women, war, peace: The independent experts' assessment on the impact of armed conflict on women and women's role in peace-building*. UNIFEM.
- Reigada Olaizola, Alicia. 2005. Usos y abusos de los discursos de género en los contextos bélicos: Una aproximación feminista a la representación de las mujeres afganas en los medios de comunicación. *Escritoras y Escrituras* 1.
- Roosevelt, Eleanor. 1944. Women at the peace conference. *Reader's Digest*.
- Rudick, Sara. 1989. Maternal thinking: towards a politics of peace. Boston: Women's Press, cop.
- Samuel, Kumudini. 2001. Gender difference in conflict resolution: The case of sri lanka. A *Gender, peace and Conflict.*, eds. Inger Skjelsbæk, eds Dan Smith. Londres: Sage.
- — 2007. Women's Agency in Peace Making within the context of Democracy and Citizenship – the Case of Sri Lanka. Nairobi: Fòrum Social Mundial.
- Sheperd, Laura J. 2008. *Gender, Violence and Security*. Londres: Zed
- Shiva, Vandana. 1988. *Staying alive: Women, ecology and development*. Londres: Zed.
- Spivak, Gayatri. 1988. Can the Subaltern Speak? A Cary Nelson and Lawrence Grossberg (eds.) *Marxism and the interpretation of culture*. Urbana: Universitat d'Illinois, cop.
- Tickner, J. Ann. 2001. *Gendering world politics: Issues and approaches in the post-cold war era*. Nova York: Columbia University Press.
- — 1992. *Gender in international relations: Feminist perspectives on achieving global security*. New directions in world politics. Nova York: Columbia University Press.

- Vilellas, Ana, and Gema Redondo. 2008. *An approach to the kosovo post-war rehabilitation process from a gender perspective*. Barcelona: Escola de Cultura de Pau, 2.
- Wallensteen, Peter. 2007. *Understanding conflict resolution: War, peace and the global system*. 2nd ed. Londres: SAGE.
- Woolf, Virginia. 1938. *Tres Guineas*. Barcelona: Lumen, 1999.
- — 1940. *Thoughts on Peace in an Air Raid*. Written for an American symposium on current matters concerning women. Disponible a http://www.ibiblio.org/sally/Thoughts_on_Peace.html#fno
- Yuval-Davis, Nira. 1997. *Gender & nation*. Politics and culture. Londres: Sage.

DOCUMENTS DE TREBALL DE L'ICIP – NORMES DE LLIURAMENT:

Institut Català Internacional per la Pau (ICIP)

- El principal objectiu de l'ICIP és promoure una cultura de la pau a Catalunya, així com arreu del món, donar suport a solucions pacífiques i a la resolució de conflictes i donar a Catalunya un paper actiu com a agent de la pau i de la investigació de la pau. L'ICIP, partint de la coherència entre els fins i mitjans, es regeix pels principis de promoció de la pau, de la democràcia, de la justícia, de la igualtat i de l'equitat en les relacions entre persones, pobles, cultures, nacions i estats. Té com a objectiu treballar per a la seguretat humana, el desarmament, la prevenció i la resolució pacífica de conflictes i tensions socials, i l'enfortiment de les arrels de la pau i de la convivència, de la construcció de la pau i de la defensa dels drets humans.

Objectius de la publicació

- L'ICIP vol crear un fòrum obert sobre temes relacionats amb la pau, els conflictes i la seguretat. El seu objectiu és obrir el debat i la discussió sobre els problemes actuals, tant teòrics com relacionats amb la recerca i el manteniment de la pau al nostre món. L'ICIP s'esforça per connectar un grup de veus eclèctic, com ara acadèmics, estudiants de doctorat, representants d'organitzacions no governamentals i representants institucionals, i per facilitar l'expressió de treballadors i escriptors amb enfocaments innovadors i constructius en la pau i la resolució de conflictes.

Abast de la publicació (llista de temes)

- L'ICIP s'interessa en les obres relacionades amb la pau, els conflictes i la recerca sobre seguretat. El seu objectiu és oferir coneixement innovador i plural sobre temes de metodologia de recerca per la pau, d'història i desenvolupament de les in-

vestigacions sobre la pau, educació per la pau, creació i manteniment de la pau, resolució de conflictes, seguretat de les persones, drets humans, seguretat mundial, seguretat ambiental, estudis de desenvolupament relacionats amb la pau i la seguretat, legislació internacional relacionada amb la pau, la democràcia, la justícia i la igualtat, desarmament, gènere, identitat i ètica amb relació a la pau, la ciència i la tecnologia associades amb la pau i la seguretat.

Públic:

- L'ICIP vol proporcionar materials accessibles, valuosos i ben documentats a totes aquelles persones interessades en la promoció de la pau. El nostre públic són acadèmics i investigadors, estudiosos de la pau i de la seguretat, treballadors de camp, representants institucionals i governamentals i el públic en general.

El procés de revisió

- Revisió feta per experts. Les presentacions hauran de ser enviades directament a l'editor de la sèrie (recerca.icip@gencat.cat), que comprovarà si l'article compleix els criteris formals i generals d'un article d'investigació, i posarà en marxa una revisió.
- El procediment de revisió és de *peer review*. El director de la sèrie triarà dos revisors anònims, en general, membres de la junta editorial, però també pot encarregar una revisió externa.
- Als revisors se'ls demana la redacció d'una ressenya en el termini d'un mes després d'haver rebut el document. Els comentaris han d'indicar clarament una d'aquestes quatre opcions: (1) acceptar sense canvis, (2) acceptar amb canvis menors, (3) permetre una segona presentació després d'haver fet canvis importants, i (4) rebutjar. Les opcions de la 2 a la 4 requereixen alguns comentaris detallats. Si un article és acceptat (opció 1 o 2), es demana als revisors que ajudin als autors a corregir els petits errors lingüístics o d'altres mitjançant anotacions en el

manuscrit. Si per a aquesta tasca utilitzen la funció de control de canvis, caldrà que s'assegurin que les observacions són anònimes.

Qui pot presentar articles?

- El criteri principal per a la presentació d'articles d'investigació és la consideració que aquest text pot ser presentat a una bona revista de acadèmica.
- S'espera del personal de l'ICIP, col·laboradors i visitants afiliats que presentin un article relacionat amb la seva investigació mentre són a l'ICIP.

Sistema de presentació

- Totes les presentacions es poden fer a l'adreça de correu electrònic de l'ICIP: recerca.icip@gencat.cat amb «Article d'investigació – presentació» com a assumpte del missatge.

Nota biogràfica de l'autor

- Tots els autors han de presentar una breu nota biogràfica que inclogui el nom complet, afiliació, adreça de correu electrònic, informació de contacte si cal i un historial professional breu. Aquesta informació s'haurà d'indicar en un full a part amb el títol. Qualsevol altra referència personal ha de ser eliminada de la presentació per tal de garantir-ne l'anonimat.

Resum

- Tots els treballs hauran d'incloure un resum en anglès (150 paraules màx.).

Paraules clau

- També s'exigeix una llista de quatre a sis paraules clau.

Llenguatge i estil

- Els autors poden presentar articles redactats en català, castellà o anglès. La presentació ha d'estar escrita amb claredat i ha de ser de fàcil lectura, amb títols que assenyalin el comen-

çament de cada secció. El document s'ha de presentar amb la font Arial 11 a doble espai i les pàgines han d'estar numerades.

- Els treballs no poden superar les 15.000 paraules (incloses les notes a peu i les referències). Els articles més llargs es tornaran a l'autor amb la petició que siguin abreujats. Els treballs que requereixen una presentació de les dades més extensa poden afegir-les en un apèndix que es comptarà per separat. Els apèndixs hauran de presentar les dades en un format de fàcil lectura i condensat.
- No s'acceptaran treballs que necessitin una revisió lingüística extensa. L'autor ha d'aplicar les petites correccions lingüístiques (així com les modificacions necessàries) suggerides pel revisor abans de l'edició final del document.

Notes al peu

- Es poden utilitzar notes al peu per proporcionar al lector informació relacionada amb el tema de l'article. Les paraules de les notes també es comptabilitzaran.

Bibliografia

- Sistema de dades d'autor de Harvard. En aquest sistema, les fonts se citen breument en el text, en general entre parèntesis, per cognom de l'autor i data de publicació. Les cites curtes s'amplien en una llista de referències en ordre alfabètic on es proporciona la informació bibliogràfica completa. Les referències bibliogràfiques han de seguir el *Chicago Manual of Style* (15a edició).

Vegeu la guia ràpida per a una citació a l'estil de Chicago a:

http://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide.html

Generadors de cites:

<http://www.workscited4u.com/>

<http://citationmachine.net/>

ICIP WORKING PAPERS

2010/5

The Participation of Women in Peace Processes,
per María Villellas Ariño
(disponible en anglès, castellà i català)

2010/4

Living in the Wrong Neighbourhood: State Failure and its Implications for Neighbouring Countries,
per Alberto Fernández Gibaja
(disponible en anglès i català)

2010/3

The Peace Processes in the Basque Country and Northern Ireland (1994–2006): a Comparative Approach,
per Gorka Espiau Idoaga
(disponible en anglès i català)

2010/2

Corte Interamericana, Crímenes contra la Humanidad y Construcción de la Paz en Suramérica
per Joan Sánchez
(disponible en castellà i anglès)

2010/1

Territorial Autonomy and Self-Determination Conflicts: Opportunity and Willingness Cases from Bolivia, Niger, and Thailand
per Roger Suso
(disponible en anglès i català)

2009/9

Lecciones de paz in Aceh: descentralización administrativa y libertad política como estrategia de pacificación en Aceh,
per Javier Gil
(disponible en català, castellà i anglès)

2009/8

Indigenous People's Mobilization and their Struggle for Rights in Colombia,
per Farid Samid Benavides
(disponible en català, castellà i anglès)

2009/7

A Critical Application of Securitization Theory: Overcoming the Normative Dilemma of Writing Security,
per Catherine Charrett
(disponible en anglès i català)

2009/6

Bringing actors and violent conflict into forced migration literature. A model of the decision to return,
per Inmaculada Serrano
(disponible en anglès i català)

**INTERNATIONAL
CATALAN
INSTITUTE**

FOR PEACE

GRAN VIA DE LES CORTS CATALANES 658, BAIX
08010 BARCELONA (SPAIN)
T. +34 93 554 42 70 | F. +34 93 554 42 80
ICIP@GENCAT.CAT | WWW.ICIP.CAT